

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

TANJA OPREŠNIK

Mentorica: doc. dr. Alenka Švab

**FENOMEN NOVEGA OČETOVSTVA -
proces oblikovanja očetovske identitete in praks očetovanja**

Diplomsko delo

LJUBLJANA 2006

*Diplomsko delo posvečam svoji družini in Lukji.
Hvala vam za vso vašo ljubezen in podporo.*

*Posebna zahvala gre mentorici Alenki Švab.
Hvala vam za vašo prijaznost in nasvete.*

POVZETEK

Diplomsko delo predstavlja fenomen novega očetovstva, ki se izraža v aktivnem sodelovanju očetov v družinskem življenju. Prikazuje proces oblikovanja očetovske identitete in praks očetovanja. Naloga je sestavljena iz štirih glavnih delov. V prvem delu opisuje spremembe v družinskem življenju od modernosti do pozne modernosti. Drugi del, v kontekstu družinskih sprememb pozne modernosti, podrobneje predstavlja fenomen novega očetovstva. Opisuje spreminjanje vloge očeta skozi čas, vse do pojava fenomena novega očetovstva. Tretji del naloge prikazuje novejši sociološke teorije novega očetovstva. Najprej predstavi razdvojenost teoretičnih perspektiv. Nadaljuje z analizo očetovstva iz socialnokonstruktivistične perspektive in zaključi z analizo, katere karakteristike novega očetovstva so samo nadgradnja modernih in katere so dejansko nove, se pravi poznomoderne. Četrti in tudi zadnji del naloge predstavlja analizo manjše raziskave. Ta je bila izvedena s pomočjo (*face to face*) intervjujev, ki so bili opravljeni med desetimi očeti. Analiza prikazuje potek posameznih faz, v katerih se razvije očetovska identiteta in v katerih očetje razvijajo prakse očetovanja.

KLJUČNE BESEDE: družina / spremembe / pozna modernost / očetovstvo

SUMMARY

This diploma work represents the new fatherhood phenomenon expressed in the active involvement of fathers in their family lives. It shows both the process of forming paternal identity as well as paternity practice. The diploma work consists of four major parts. The first part describes changes in family life from modernity to late modernity. The new fatherhood phenomenon in the context of family changes in late modernity is fully represented in the second part of this diploma work. The third part shows newer sociological theories on new fatherhood; first the dissension of theoretical perspectives is presented, followed by analysis of fatherhood from social-constructivist perspective. It is concluded with an analysis which distinguishes between characteristics of new fatherhood derived from modern ones and actual new or late modernity characteristics. In the fourth and last part of this diploma work an analysis of a shorter survey is presented. It has been carried out with so called »face to face« interviews among ten fathers, and it shows the course of individual phases within which paternal identity and paternity practice are developed.

KEY WORDS: family / changes / late modernity / fatherhood

KAZALO

1. UVOD.....	6
2. SPREMEMBE V DRUŽINSKEM ŽIVLJENJU OD MODERNOSTI DO POZNE MODERNOSTI.....	8
3. FENOMEN NOVEGA OČETOVSTVA V OKVIRU DRUŽINSKIH SPREMEMB POZNE MODERNOSTI.....	12
3.1. OČE IN OČETOVANJE SKOZI ČAS	12
3.2. POJAV FENOMENA NOVEGA OČETOVSTVA	14
3.2.1. RAZKORAK MED TEORIJO IN PRAKSO OČETOVANJA	16
4. NOVEJŠE SOCIOLOŠKE TEORIJE NOVEGA OČETOVSTVA	19
4.1. RAZDVOJENOST TEORETIČNIH PERSPEKTIV	19
4.2. NOVO OČETOVSTVO S SOCIALNOKONSTRUKTIVISTIČNE PERSPEKTIVE	21
4.3. NOVO OČETOVSTVO KOT PRODUKT POZNE MODERNOSTI	22
5. RAZISKAVA.....	25
5.1. OPIS RAZISKAVE.....	26
5.2. OBLIKOVANJE OČETOVSKA IDENTITETE V ČASU NOSEČNOSTI.....	29
5.3. ROJSTVO OTROKA IN OBDOBJE DO OTROKOVEGA PRVEGA MESECA	34
5.4. OBDOBJE OTROKOVEGA PRVEGA LETA.....	39
5.5. OBDOBJE OD PRVEGA DO DRUGEGA LETA OTROKOVE STAROSTI	43
5.6. GLAVNE UGOTOVITVE RAZISKAVE	47
6. ZAKLJUČEK.....	49

7. LITERATURA.....	51
8. PRILOGA.....	55
PRILOGA A: INTERVJU.....	55

1. UVOD

V diplomski nalogi bom raziskala fenomen novega očetovstva, ki se izraža v aktivnem sodelovanju očetov v družinskem življenju. Očetovstvo ne razumem kot monolitno identiteto, saj poznamo več vrst očetov. V nalogi me bo predvsem zanimal proces oblikovanja očetovske identitete in praks očetovanja. Pri tem izhajam iz teze, da je novo očetovstvo fenomen, ki se pri nas šele oblikuje in še ni dovršen.

Diplomska naloga ima štiri glavne dele. V prvem delu si bomo pogledali spremembe v družinskem življenju. Le to se je v zadnjem času v zahodnih modernih družbah zelo spremenilo. Danes družinsko življenje zaznamujejo raznolikost, kompleksnost in spremenljivost. Gre za nove značilnosti družinskega življenja, ki so postale načelo delovanja družin v pozni modernosti. Pluralizirajo se družinske oblike in družinski stili. Vedno več je enostarševskih, reorganiziranih in istospolnih družinskih skupnosti. Nič več ne govorimo samo o družini, ampak o družinskem življenju. Upada rodnost. Zakonska zveza izgublja družbeno veljavo, vedno več parov živi skupaj neporočenih v kohabitaciji. Le ta ni več samo prehodna oblika, ampak vedno bolj postaja oblika družinskega življenja. Število razvez narašča. Spreminjajo se tudi družinski poteki, ki niso več strogo določeni in predvidljivi. Spremenile so se tudi vloge in razmerja v družinskem življenju. Medtem, ko je ostalo materinstvo v svojih ontoloških temeljih nespremenjeno, se je vloga očeta v družini močno spremenila.

Drugi del naloge, predstavlja fenomen novega očetovstva v kontekstu družinskih sprememb pozne modernosti. Prvo poglavje opisuje, kako se je spreminjala vloga očeta skozi čas. Sociologi ugotavljajo, da je prišlo do velikih sprememb pri oblikovanju očetovske identitete in pri samih praksah očetovanja. Govorijo o pojavu fenomena novega očetovstva (Rener, 1993; Segal, 1997; Silva in Smart, 1999; Švab, 2001; idr.). V nadaljevanju si bomo podrobneje pogledali ta fenomen, ki je tudi osrednja tema moje diplomske naloge. V okviru novega očetovstva izhajam iz teze, da se bolj kot na ravni novih očetovskih praks (aktivnega očetovanja), spremembe dogajajo na ravni očetovske

identitete. Zato bomo na koncu drugega poglavja na kratko analizirali, zakaj naj bi prihajalo do razkoraka med teorijo in prakso očetovanja. Podrobneje se bomo pri tem vprašanju ustavili ob analizi intervjujev v četrtem delu.

V tretjem delu naloge se bomo ustavili pri novejših socioloških teorijah novega očetovstva. Kljub temu, da je fenomen novega očetovstva v zadnjem času ena izmed najaktualnejših tem, pušča med analitiki veliko ambivaletnih odgovorov in nesoglasij. Tretji del naloge bomo zato začeli s predstavitvijo razdvojenosti teoretičnih perspektiv. Nadaljevali bomo z novim očetovstvom s socialnokonstruktivistične perspektive. Zaključili bomo s poglavjem, v katerem bomo ugotavljali, katere karakteristike novega očetovstva so samo nadgradnja modernih, in katere so dejansko nove, se pravi poznomoderne.

Namen naloge je bila tudi izvedba manjše raziskave s pomočjo individualnih (*face to face*) intervjujev. Intervjuvala sem deset očetov, ki imajo otroke stare do dveh let. Očete sem v vzorec dobila z metodo snežne kepe oziroma snowball metode. Zanimal me je razvoj njihove očetovske identitete in potek družinskega življenja. Pogovarjali smo se tudi o tem, kako usklajujejo poklicno in družinsko življenje.

V četrtem in tudi zadnjem delu naloge, si bomo pogledali analizo teh intervjujev. Sestavljena iz štirih delov, ki ustrezajo posameznim fazam, v katerih se razvije očetovska identiteta in v katerih očetje razvijajo prakse očetovanja. Zanimalo me je, kako potekata ta dva procesa.

2. SPREMEMBE V DRUŽINSKEM ŽIVLJENJU OD MODERNOSTI DO POZNE MODERNOSTI

Družinsko življenje v modernih zahodnih družbah že nekaj desetletij doživlja korenite spremembe. V tem poglavju si bomo na kratko pogledali spremembe, ki so se zgodile v družinskem življenju od modernosti do pozne modernosti¹. Nekateri avtorji govorijo o krizi, spet drugi o spremembah družinskega življenja. Na tem mestu je treba poudariti, da moramo razlikovati med pojmom družina in družinsko življenje. »Termin družina implicira zgolj enodimenzionalno pojmovanje družine, kot institucije v pomenih statičnosti, strukturnosti in stabilnosti. Termin družinsko življenje po drugi strani že pomensko implicira večjo družbeno kompleksnost, predvsem spremenljivost, dinamičnost in kompleksnost komunikacij« (Švab 2001: 44).

Osnovni trendi spreminjanja družinskega življenja v Evropi kažejo naslednjo podobo:

1. Intenzivna pluralizacija družinskih oblik in družinskih življenjskih stilov. Namesto o družini se govori o družinskem življenju. Ljudje si bolj kot kdaj koli izbirajo različne oblike in načine družinskega življenja.
2. Formalizirana zakonska zveza izgublja svoj socialni status in pomen.
3. Število razvez narašča povsod, kjer je razveza zakonske zveze mogoča.
4. Zvišuje se število enostarševskih družin.
5. Zvišuje se število reorganiziranih družin, kjer vsaj eden od partnerjev ponovno vzpostavlja družinsko skupnost.
6. Sami družinski poteki se spreminjajo. Podaljšuje se časovno obdobje prehoda otrok iz družine staršev v lastno družino prokreacije. Viša se starost žensk in moških ob rojstvu prvega otroka. Podaljšuje se tudi sklepna faza družinskega življenja, t.i. prazno gnezdo.

¹ V nalogi se poslužujem termina pozna modernost (Giddens 2000). Giddens zavrača tezo o obstoju postmodernosti ali postmoderne družbi kot radikalnem rezu z modernostjo. Vseeno se strinja, da gre za izrazito spreminjaje družbenih razmer, ki jo sam imenuje visoka ali pozna modernost. Uporaba termina pozna modernost se mi je zdela najprimernejša, ker se je ta termin v družboslovni literaturi najbolj uveljavil.

7. Spreminjajo se tudi vloge in razmerja v družinskem življenju. Mnogo sociologov (Rener, 1993; Segal, 1997; Silva in Smart, 1999; Švab, 2001; idr.) ugotavlja, da je prišlo do velikih sprememb pri oblikovanju očetovske identitete in pri samih praksah očetovanja. Govorijo o pojavu fenomena novega očetovstva.

2.1. Spremembe v družinskem življenju

V zadnjih desetletjih zaznavamo spremembe v družinskem življenju. Te spremembe so zelo kompleksne in povezane s trenutnimi razmerami v družbi. Družina ni izolirano okolje, ampak je, nasprotno, zelo dovzetna za spremembe, ki se dogajajo v družbenem okolju. »V vsakem obdobju zgodovine človeštva, v vsaki civilizaciji in kulturi, v vsakem družbenem redu je imela družina svoje posebno mesto. Bila je spodbujana, izkoriščana, zlorabljana, zanemarjena. Njena vloga se spreminja hkrati s časom, drugačnimi življenjskimi, političnimi, tehnološkimi in gospodarskimi razmerami« (Tomori 1994: 14).

Družbene spremembe vplivajo na družinsko življenje. V grobem bi lahko rekli, da je te spremembe prineslo množično zaposlovanje žensk. Priča smo vedno večjemu razmahu potrošništva. Zelo pomemben dejavnik je tudi spreminjanje samih vrednot. Na primer: že v 50. letih smo lahko bili priča enostarševskim družinam, vendar so bile zaradi prevladujoče ideologije nuklearne družine, ki so favorizirale le en tip družine – dvostarševsko heteroseksualno nuklearno družino ter heteroseksualno zakonsko zvezo, tako enostarševske kot tudi druge od nuklearne družine odstopajoče družinske oblike, socialno stigmatizirane. Danes je temu drugače, saj so predstave o družinskem življenju zelo drugačne od takratnih. Lahko bi rekli, da se spreminjajo ideologije o družinskem življenju (glej Ule in Kuhar 2003: 49).

Kjub temu, da smo dandanes priča različnim družbenim spremembam, so ljudem najpomembnejše tiste, ki se tičejo vsakdanjega življenja. Mednje bi lahko uvrstili seksualnost, ljubezen, partnerstvo, odnose in starševstvo. Vse te velike družbene spremembe se vedno kažejo v intimnem in družinskem svetu. V predindustrijskem obdobju govorimo o patriarhalni skupnosti, ki je bila osrediščena okrog dela in

ekonomije. Tudi za zgodnjo moderno družino je bila značilna patriarhalnost in neenakost med spoloma. Od časov klasične moderne in vse do danes so se temeljna pravila močno spremenila. Pluralizirale so se oblike družinskega življenja, seksualnost se je ločila od reprodukcije, ob jedrni družini se pojavljajo še druge oblike, pojavljajo se oblike socialnega starševstva, ženske so si pridobile mnoge pravice in še bi lahko naštevali.

U. Beck in E. Beck-Gernsheim menita, da vse te oblike nakazujejo več kot le pluralizacijo in bivanje drug poleg drugega. Družina se ne razkraja, ampak se na novo zgodovinsko preoblikuje in prehaja v tako imenovano postdružinsko družinsko skupnost (glej Ule in Kuhar 2003: 49-51).

Če hočemo dodobra razumeti »poznomoderno« družinsko življenje, si moramo najprej pogledati moderno družino. »Razumevanje moderne družine kot totalnega družbenega fenomena, je ključno za razumevanje družbene funkcionalnosti družine oziroma njene vloge v družbi« (Švab 2001: 83). Njeni dve tipični ključni funkciji sta socializacija otrok in stabilizacija odraslih osebnosti. Prav tako je družina tudi ključni element v razmerju med individuumom in skupnostjo (glej Smart in Silva 1999: 6).

»Med bistvene pogoje ohranjanja modernega značaja družine v postmodernosti ob hkratnem pojavljanju novih družbenih fenomenov, ki spremljajo moderne družbene funkcionalnosti družine, uvrščamo družinsko pluralizacijo in iz nje izhajajočo družbeno legitimnost t.i. nasprotujočih si fenomenov ali soobstoj raznolikih razumevanj posameznih segmentov družinskega življenja« (Švab 2001: 79-80). Družinska pluralizacija je tipično postmoderen fenomen. Delimo ga na pluraliziranje življenjskih stilov in potekov, spreminjanje družinskih vrednot in intradružinsko diferenciacijo. Vsi ti procesi so med sabo povezani in se prepletajo. Izpostavili bi predvsem intradružinsko diferenciacijo. Le ta se nanaša na pluralizacijo posameznih vlog znotraj družine. Materinstvo ostaja v svoji osnovi tipično moderno, medtem ko se očetovstvo kaže tako s pluralizacijo moških identitet, kot tudi z očetovsko nevpletenostjo v družinsko življenje. Ena izmed tipičnih poznomodernih novosti je namreč legitimna neprisotnost očetovstva (glej Švab 2002b: 86-87).

Če se v nadaljevanju ustavimo pri »poznomodernem« družinskem življenju vidimo, da družina prav tako opravlja svoji ključni funkciji: socializacijo otrok in stabilizacijo odraslih osebnosti. Opravlja svojo ključno vlogo in to ji uspeva preko procesa družinske pluralizacije. »Prav družinska pluralizacija se zdi tisti odziv družin na postmodernost, ki je to ohranjanje sploh omogočil« (Švab 2001: 83). Le ta družini omogoča, da se ohranja, kot skupnost in institucija. Na tem mestu lahko govorimo tudi o t.i. pluralizacijskem paradoksu. Gre za to, da družina v svojih temeljih ohranja moderne premise. V mislih imamo materinstvo. Ta vloga se v postmodernosti ni spremenila in prav materinstvo je tista vloga, ki je omogočila transformacijo družine v obdobju postmodernosti. Ne smemo spregledati, da obstaja ključna razlika med funkcijami družine v modernosti in postmodernosti. Kljub temu, da družina po svoji funkcionalnosti ostaja moderna, se razlikuje po načinih, po katerih je družbeno funkcionalna (ibid: 84-85).

Po A. Švab (2001) so tipični fenomeni družinskega življenja v postmodernosti:

1. Osvobajanje družine od bioloških determinant;
2. Družbena promocija preloženega materinstva ob ohranjanju temeljnega načela družine – materinstva skozi nocije materinstva;
3. Sočasen pojav novega vpletenega očetovstva in družbena legitimizacija očetovske neprisotnosti;
4. Soobstoj nasprotujočih si ideologij, povezanih z raznolikimi fenomeni;
5. Legitimnost nuklearne družine, kot modernega družinskega modela in ostalih družinskih oblik (ibid: 81-82).

Bi lahko, glede na zgoraj povedano, govorili o »poznomoderni« družini? Ali na vprašanje odgovorimo pritrdilno ali zanikalno, je odvisno od tega, kateri vidik fenomena upoštevamo. Če gledamo iz vidika, da se današnja družina razlikuje od tiste v moderni, bi rekli, da lahko govorimo o »poznomoderni« družini. Vseeno se bolj nagibamo k odgovoru, da o njej ne moremo govoriti, ker vse te pluralizacije oblik družin ne bi mogli spraviti na skupni imenovalac, t.i. »poznomoderno« družino.

3. FENOMEN NOVEGA OČETOVSTVA V OKVIRU DRUŽINSKIH SPREMEMB POZNE MODERNOSTI

V prejšnjem poglavju smo pokazali, da se spremembe v družinskem življenju izražajo skozi pluralizacijo družinskih oblik in načinov življenja, t.i. družinsko pluralizacijo. V nadaljevanju nas bodo zanimala družinske vloge in razmerja v družini. Vloga matere v družini ostaja ista (glej Švab, 2001: 95), močno se spreminja vloga očeta. Sociologi ta trend spreminjanja očetovstva in praks očetovanja, imenujejo fenomen novega očetovstva.

V zadnjih nekaj desetletjih zaznavamo spremembe v vlogi očeta v družinskem življenju. Zato si bomo na začetku pogledali, kako se je spreminjala njegova vloga skozi čas vse do danes. Nadaljevali bomo s temo, ki zaseda osrednje mesto v celotni nalogi. To je fenomen novega očetovstva. Sociologi ugotavljajo, da se bolj kot na ravni očetovskih praks, spremembe dogajajo na ravni očetovske identitete (Hochschild, 1997; Rener in druge, 2005; Švab, 2001, idr.). Pogledali si bomo, če je temu res tako in vsaj približno skušali ugotoviti, zakaj se v vsakdanjem družinskem življenju pojavlja razkorak med novimi očetovskimi identitetami in praksami očetovanja.

3.1. Oče in očetovanje skozi čas

Vloga očeta v družini se je skozi čas močno spremenila. Te spremembe se močno odražajo v samem očetovanju. Spremenili so se tudi odnosi med otroki in njihovimi očeti.

Spremembe v očetovski vlogi so seveda v tesni zvezi s spremembami razmerij med spoloma, med generacijami, s preobrazbami v družbenih razmerjih gospostva nasploh. Očetova vloga je bila videti jasna in neproblematična, dokler je bil patriarhalni obrazec družine jasen in trden, dokler sta bili podrejenost in izkoriščanje žensk neproblematična

razsežnost splošnih družbenih razmerij. Prelomi na teh področjih so še okrepili negotovost glede očetne vloge (Skušek 1993: 13).

Usihajoč vpliv očeta v družini je zagotovo eden izmed dejavnikov, ki je pripeljal do razprave o očetovstvu v 50. letih našega stoletja. »Oče ni več patriarh, ki naj bi bil edini odgovoren za dobro in zlo svojih družinskih članov. Očetova avtoriteta se je in se vse bolj spreminja v starševsko avtoriteto« (Zavrl 1999: 17).

70. leta našega stoletja so tisti mejnik, pri katerem se je začelo nekoliko bolj sistematično raziskovanje vloge očeta v družini. V tem času je prišlo do premika od patriarhalnega družinskega modela k aktivnejšemu vključevanju v samo družinsko življenje. Kljub temu je večina sociologov in psihologov dvomila o vlogi očeta pri vzgoji otrok. Kot pravi N. Zavrl (1999) je tako v sociološki, kot psihološki literaturi bila mati tista, ki je ključna za otrokovo uspešnost na družbenem, emocionalnem in kognitivnem področju. Iz tega časa najdemo tudi veliko več člankov o materah in materinstvu. Očetje so bili ocenjevani le posredno preko mater, se pravi njihovih žena.

V osemdesetih letih so se zgodile mnoge spremembe v vlogi očeta v družini. O očetovstvu se začne pisati v časopisih, revijah in knjigah. Zasedimo ga celo med oglasi in na TV programih. Kljub presenetljivemu obratu, je bila vloga očeta, kot pravi N. Zavrl (1999), še vedno predvsem posredna. Kazala se je predvsem skozi zagotavljanje financ in dajanje čustvene podpore materi. Renerjeva in druge (2005) pravijo, da se je še vedno pojavljala dilema, koliko je fenomen novega očetovstva dejansko prisoten, glede na to, da se je delitev dela v družini še vedno držala spolno asimetričnega vzorca.

V devetdesetih letih, glede pojava fenomena novega očetovstva, nismo bili več v dilemi. »Očetje vsekakor niso več, kar so bili. Ne zgledujejo se več po liku suverena patriarha, glave družine, ki ukazuje ženi in otrokom, hkrati pa tudi še niso zgradili nove identitete« (Zavrl 1999: 21). Spremembe v samem očetovanju se kažejo na različnih nivojih. Gre za pojav splošne pluralizacije moškosti, upad očetovske avtoritete, očetje so vedno bolj aktivni v skrbi za svoje otroke. Nekoliko se je spremenila tudi delitev dela v družini (glej

Rener in druge 2005: 6). Zavedati se moramo, da se vse spremembe dogajajo precej počasi. A. Hochschild (1997) jih je označila s pojmom zavlačevana revolucija. S tem je imela v mislih, da so naši očetje dosti bolj dejavni v mislih, kot v dejanjih. Spremembe se namreč dosti hitreje odvijajo na ravni mišljenja in percepcij, kot pa na ravni dejanskega izvajanja.

Spremembe se torej dogajajo. Kot je bilo ugotovljeno v raziskavi (glej Rener in druge 2005: 6) se v Sloveniji trend k aktivnejšem očetovanju oz. novem očetovstvu ne odvija tako hitro, kot v zahodnoevropskih in predvsem severnoevropskih državah. Vendar so spremembe vseeno vidne, če pogledamo generacijo ali dve nazaj. N. Zavrl (1999) spremembe med prejšnjo in današnjo generacijo očetov opisuje takole: »Moj oče bi verjetno podvomil v prisebnost moje mame, ko bi ga ta vprašala, če bo med porodom ostal z njo. Sama pa bi podvomila v predanost svojega zunajzakonskega partnerja, če bi izjavil, da bom morala roditi najinega otroka sama, brez njegove pomoči« (ibid: 16).

3.2. Pojav fenomena novega očetovstva

V družinskem življenju že dolgo ni več v ospredju samo »žensko vprašanje«, ampak se mu pridružuje tudi »moško vprašanje«. Predstavlja ga t.i. fenomen novega očetovstva. »Pod novim očetovstvom razumemo celoto tistih vlog (in delovanj), s katerimi se moški kot oče neposredno vključuje v vsa dela (od gospodinjskega, negovalnega, vzgojnega in emocionalnega), ki so nujna sestavina družinskega življenja, brez katerih preprosto ne bi bilo mogoče »delanje ljudi« - ohranjanje človeške vrste« (Jogan 2001: 184).

Oče je v primerjavi z materjo, še vedno nekako odrinjen na rob starševanja. Potrebno bi bilo prenehati povelečevati in poudarjati mater pri vzgoji otrok ter dati očetu priložnost, da se najde v svoji očetovski vlogi. Kot pravi P. Brajša (1987: 12), »Edino na ta način lahko materinstvo in očetovstvo, ki sta združena v sodobnem skupnem starševstvu,

uresničita svoj osnovni cilj, to je vzgojo nove generacije svobodnih in ustvarjalnih, zadovoljnih in srečnih prihodnjih rodov«.

Strokovnjaki (Rener, 2005; Skušek, 1993; Švab, 2000; idr.) ugotavljajo, da je očetovska identiteta v krizi. Temu botruje več dejavnikov. Zmanjšuje se avtoriteta moških, izgubljajo vlogo edinega prehranjevalca družine, aktivnejše se vključujejo v skrb za otroke in družinsko življenje. A. Švab (2000: 249) ugotavlja, da je bistvena značilnost novega očetovstva prepad med zahtevami po vpletenosti današnjih očetov v skrb in vzgojo svojih otrok in pomanjkanjem znanja za takšno vpletenost. Le ta je vzrok za pogosto spodletele nove očetovske identitete. Sodobni problem nove očetovske identitete se kaže v tem, da je oče tudi, če si želi aktivno sodelovati pri vzgoji otrok, pogosto razočaran nad uspehom osebnega projekta vzgoje. Ne zna namreč uporabljati »poznomodernim« otrokom primerne vzgojne prijeme. Očetovska avtoriteta, kot edini »vzgojni« prijem, ki ga pozna, že nekaj časa ni več uporaben.

Vidno je, da so današnji očetje v primerjavi z generacijami očetov pred njimi dejavnejši. Pomemben korak so storili s tem, ko so se začeli zanimati za nosečnost, porod dojenčka in vse kar je povezano s temi omenjenimi pojmi. Očetom kakšno generacijo ali dve nazaj to ni prišlo niti na misel, medtem ko današnji očetje v glavnem sodelujejo tudi pri rojstvu svojih otrok. G. Bergstrand (1993: 98) svojo izkušnjo očetovstva v primerjavi z izkušnjo njegovega in starega očeta vidi takole:

Kot moški sem bil udeležen pri vzgoji svojih otrok na drugačen način, kot sta bila udeležena moj oče in stari oče. Moj sin pa ima možnost, da to plat življenja razvije na takšen način, o katerem si jaz pri njegovih letih niti misliti nisem mogel, da bi bilo mogoče. Meni je bilo dano, da sem začel biti oče, ki se ukvarja s svojimi otroki. Moj sin lahko to sedaj počne v veliko širšem smislu.

Današnji očetje se trudijo postati tudi bolj dejavni očetje. Ne mislijo več, da so le matere tiste, ki morajo poskrbeti za dom in otroke. Problem se kaže v tem, da se spremembe dogajajo neskončno počasi. To je pokazala tudi raziskava Urada za enake možnosti (glej Rener in druge 2005). Trajalo bo kar nekaj generacij, preden se bo aktivno očetovanje pokazalo v svoji polni luči. Vsaj približek zakaj je temu tako, si bomo na kratku pogledali v nadaljevanju.

3.2.1. Razkorak med teorijo in prakso očetovanja

V okviru novega očetovstva smo v pozni modernosti priča večji vpletenosti očetov v razmerja z otroki. Ugotavlja se, da si današnji očetje želijo skrbeti za svoje otroke, opazno je tudi, da so si s svojimi otroki dosti bližje v primerjavi s kakšno generacijo nazaj. Kljub temu, je opaziti, da očetje ponavadi opravljajo bolj prijetna in nerutinska opravila. Njihove partnerke morajo opraviti in poskrbeti za vse ostalo (Van Dogen in drugi 1995: 91).

V ideologiji novega očetovstva je sporna podoba ustvarjanja nevtralnega starševstva. S tem imamo v mislih enakomerno delitev dela, delitev skrbi in odgovornosti med partnerjema in tako naprej (Collier v Wrigt in Jagger 1999: 49). Novo očetovstvo se najbolj kaže preko pluralizacije moških identitet in skozi ideologijo novega očetovstva. Dejanske spremembe v smeri očetovskega udejstvovanja so dosti bolj počasne.

Počasnejšemu udejstvovanju v očetovanju v vsakdanji družinski praksi naj bi po mnenju nekaterih avtorjev botrovala razpetost med ideološko podobo nevtralnega starševstva in med samo realnostjo znotraj različno pozicioniranih spolov. J. Collier (v Wrigt in Jagger 1999: 49) pravi, da so očetje postavljeni pred kontradiktorne zahteve. Od njih se zahteva, da so hkrati aktivni starši in materialni preskrbovalci družine.

T. Rener (1993: 16) meni, da ta dvojna obremenjenost med zaposlitvijo in skrbjo za otroke ne sloni samo na moških, ampak predvsem na ženskah. Po raziskavah naj bi ženske v primerjavi z moškimi v sodobnih družbah opravile veliko več družinskega, zlasti gospodinjskega dela².

A. Švab (2001: 129-130) meni, da karierna usmerjenost ne more biti vzrok za manjšo vpletenost moških v alokacijo družinskega dela. Po njenem mnenju se odgovor skriva v tem, da očetje ne vedo kako očetovati. Pomankljivost se kaže v tem, da se t.i. »novih« očetov ne socializira v same prakse očetovanja. Očetje, v primerjavi s svojimi partnerkami, še niso večji praks očetovanja in starševanja. Avtorica pravi, da smo na dobri poti v primerjavi s prejšnjimi generacijami, vendar še vedno daleč od intenzivnega vključevanja v samo družinsko življenje, ki bi vodil v premik alokacije družinskega dela. Zaznavamo lahko dve vrsti praks očetovanja. Prve se omejujejo na pomoč preobremenjenim ženskam. Druge so navzven obrnjene in okolici vidne prakse. Tukaj gre za različne dejavnosti, od spremljanja nosečnosti, do skrbi za dojenčka in kasneje sama igra z otrokom. Švabova se s Collierjem strinja v tem, da spolno nevtralno starševstvo povzroča probleme očetom, ker ne znajo materiniti. Po njenem mnenju bi se očetje morali naučiti očetovanja.

Vizija vpletenega očeta ni, da se nauči spretnosti materinjenja, ampak v tem, da razvije spolno specifične prakse očetovanje, ki skozi etiko skrbi za druge, vključujejo tudi spretnosti in dovzetnosti za skrb za druge, odpovedovanje oziroma vse tiste prakse, ki jih zahtevajo obveznosti in narava vsakdanjega družinskega življenja. To pa se zdi tisti zavlačevani proces, ki je počasnejši od spreminjanja postmodernih identitet (in ideologij), med katere uvrščamo tudi novo očetovstvo, in ki še zdaleč ni dovršen (Švab 2001: 131).

Današnjemu očetu je v prvi vrsti potrebno dovoliti biti oče. Dovoliti mu je treba, da se zaveda svoje očetovske vloge. Vedeti mora, da je pomemben in odgovoren za otrokov razvoj, ne le za njegovo spočetje in materialno oskrbo. M. Mahler (v Čacinovič-

² Družinsko delo je vse neplačano (žensko) delo v družinski sferi. Gospodinjsko delo je tisti del družinskega dela, ki zagotavlja materialno preživetje in obnavljanje delovne sile (Rener v Oakley, 2000).

Vogrinčič 1993: 25) pokaže pomembnost pridobitve izkušnje s strani obeh staršev, že v prvih štirih letih življenja. «V fazi poskušanja in približevanja otrok potrebuje mater, ki je vedno čustveno na razpolago, da bi poskušanje in približevanje bilo možno, potem pa očeta, da izkusi možnost nevpletenosti, avtonomije». To je bistveno za nadaljni razvoj praks očetovanja. Le tako bo lahko preko lastnih izkušenj in ob pomoči drugih na dobri poti, da najde svojo lastno očetovsko identiteto.

Problem aktivnega očetovanja se ne kaže samo v pripravljenosti in sposobnosti moških učenja očetovske vloge, ampak se kaže tudi v kulturnem imaginariju. Le ta materinstvu še vedno pripisuje nenadomestljivo vlogo (glej Rener in druge, 2005). Kot pravi P. Brajša (1987: 11-12), je potrebno najprej narediti to, da »materinstvo snamemo s svetega in posvečenega prestola, ga postavimo na realna tla, ga osvobodimo stoletnih usedlin ter ga posodobimo s spoznanji sodobne znanosti in vsakodnevne prakse. ... Šele tedaj, ko bomo postavili mater, materinstvo in materinsko ljubezen na realna tla, bomo lahko naredili drugi korak in emancipirali očetovstvo«.

4. NOVEJŠE SOCIOLOŠKE TEORIJE NOVEGA OČETOVSTVA

Fenomen novega očetovstva, ena izmed trenutno najaktualnejših tem, je istočasno tudi problematika, o kateri ni najti enotne interpretacije ali konsenza. Kot pravi A. Švab (2002a: 77), »Hkrati se spreminjanje vlog, kot na primer pri t.i. novem očetovstvu, ne kaže kot preprosto linearno dogajanje, ampak kot polno nasprotij, napetosti, razpetosti med modernističnimi in novimi družbenimi zahtevami«.

Najprej se bomo ustavili pri razdvojenosti teoretičnih perspektiv o fenomenu novega očetovstva. V nadaljevanju si bomo v okviru poststrukturalistične perspektive pogledali socialnokonstruktivistični pristop k pojmovanju očetovstva. Ta pogled se je začel zelo pogosto pojavljati v sodobnih razpravah o očetovstvu (glej Lupton, Barclay 1997:15). Zaključili bomo s poglavjem, v katerem bomo ugotavljali, katere karakteristike novega očetovstva so samo nadgradnja modernih in katere so dejansko nove, se pravi poznomoderne.

4.1. Razdvojenost teoretičnih perspektiv

Kot smo že prej omenili, je od devetdesetih let dalje jasno, da je fenomen novega očetovstva prisoten. To še zdaleč ne pomeni, da gre za pojav, o katerem obstaja neko enotno mnenje med analitiki. A. Švab (2001) pravi: »Ambivalenca se razteza od odkrivanja »novega očeta«, ki naj bi bil, v nasprotju z modernim očetom – materialnim preskrbovalcem družine (bread-winner), vedno bolj vpleten v različne segmente družinskega življenja, do pesimističnega ugotavljanja, da je novi oče le sodobni mit, daleč od vsakdanje realnosti, v kateri je večino družinskega dela (še vedno) družbeno dodeljena ženski« (ibid: 115). Teoretiki družine se torej delijo v dve skupini. Eni teoretiki ugotavljajo nov fenomen vpletenega očeta, drugi postavljajo tezo, da se vloga očeta v

družini ni bistveno spremenila. Tukaj je vidno, da je novo očetovstvo vse prej kot jasno definiran družbeni fenomen.

Do razhajanj v pogledih na fenomen novega očetovstva prihaja iz več razlogov.

A. Švab (2000) navaja naslednje:

- površinskost analiz;
- različna interpretacija zgodovinskega vedénja;
- različni in nasprotujoči empirični rezultati o družinskem življenju v postmodernosti;
- različni analitični nivoji in opredelitve fenomena novega očetovstva.

Zadnja točka je ključna za pojasnitev interpretacij novega očetovstva (ibid: 250).

Analize novega očetovstva delimo na kvantitativne in kvalitativne diskurze. Kvantitativne študije so največkrat usmerjene v dokazovanje relativno nizkega deleža moških, ki aktivno sodelujejo v družinskem življenju. Gre predvsem za feministične študije (glej Lupton, Barclay 1997: 54), ki uporabljajo izjemno kritičen pristop k raziskovanju vloge moških in očetov. Vendar se tudi znotraj teh diskurzov pojavljajo različne ugotovitve. Kot pravi A. Dienhart (1998: 24), ugotovitve varirajo od takšnih, ki pravijo, da se je očetovska participacija v družini povečala, do takšnih, ki pravijo, da se v primerjavi s preteklostjo ni spremenila. Kvantitativni pristop ima več slabosti. Vpletenost očetov se omejuje le na določene vidike družinskega življenja. A. Dienhart na primer tudi opozarja, da se ne raziskujejo odzivi moških na spreminjanje zaposlitvenega statusa žensk (ibid: 25). Očetovska vloga se prepogosto enači z alokacijo družinskega dela in še bi lahko naštevali. Kljub slabostim, ima ta pristop tudi pozitivno stran. Kaže se v tem, da opozarjajo na pomankljivost poznomodernističnih analiz očetovstva, ki ideološko slavijo novega vpletenega očeta. Prikazujejo pa tudi spolno neenakomerno alokacijo družinskega dela, kjer se še vedno kaže spolna asimetrija. Ta je v glavnem še vedno v domeni mater. Kvalitativne študije so redkejše. Le te so usmerjene v raziskovanje različnih dejavnikov oziroma v strukturne spremembe novega očetovstva. Raztezajo se od analize širših družbenih sprememb do družinskih sprememb (glej Gerson v Arendell 1997). Med kvalitativne študije prištevamo tudi mikro analize pomenov, značilnosti vsakdanjega

življenja, izkušenj očetovstva in načinov interakcije očetov z drugimi družinskimi člani (glej Lupton, Barclay 1997: 56) .

4.2. Novo očetovstvo s socialnokonstruktivistične perspektive

Socialnokonstruktivistični pristop družbene dogodke in procese vedno časovno in prostorsko kontekstualizira. Družinsko življenje je vpeto v določen družbeni prostor in čas. S tem se medsebojno povezuje s spremembami, ki se dogajajo v družbi. Če analiziramo družino s tega vidika, pomeni, da dekonstruiramo variacije družinske realnosti na raznolike diskurze, interakcijske procese, znake in pogoje, ki jih konstituirajo (glej Holstein, Gubrium v Sarbin, Kitsuse 1994: 237).

Da je treba pomene časovno in prostorsko kontekstualizirati, je vidno preko pojmovanja prisotnosti očeta v družini, ki časovno zelo varira. Prisotnost oziroma odsotnost očeta se danes pojmuje preko alokacije družinskega dela in nege otroka. Nekoč se je ocenjevala preko materialne preskrbe družine in očetovske avtoritete. To je vidno tudi pri J. Pleck, ki loči štiri obdobja oziroma kulture očetovstva. V prvih obdobjih je vloga očeta definirana z avtoriteto in moralno preskrbo. V četrtem obdobju, ki še vedno traja, se prisotnost oziroma odsotnost očeta tretira preko tega, koliko se oče udejstvuje v negi in skrbi za otroke (glej Pleck v Lupton, Barclay 1997: 14).

Socialni konstruktivizem pravi, da je realnost zgrajena skozi družbeni in kulturni proces. Prav tako kot realnost tudi očetovstvo in materinstvo vidi, kot naučeno. Pravi, da materinstvo in očetovstvo nista prirojena in zapisana v genih, ampak, da sta naučena skozi življenje (glej Lupton, Barclay 1997: 10).

Premise, ki označujejo socialnokonstruktivistični pristop v analizi spreminjanja družinskega življenja, so naslednje:

- družinsko življenje se spreminja glede na določen družbeni kontekst in čas;
- kulturni pomeni družinskega življenja so zgrajeni na podlagi tradicije, običajev, navad, izkustev in ideologij;
- pomeni se neprestano spreminjajo, preoblikujejo, redefinirajo in reinterpreterirajo in ter rekonstruirajo;
- družinsko življenje zaznamujejo različni dejavniki, kot so: religije, etnične in skupnostne identitete in družbeno okolje, itd.;
- v središču analize so tenzije, kontradikcije in konflikti;
- družinsko življenje in predstave o njem so prepleteni z znanstvenimi diskurzi, ki v nekem času prevladujejo in so prav tako produkt družbene konstrukcije. Prevladujoče teorije o različnih segmentih družinskega življenja (starševstvo, vzgoja otrok, materinjenje) prek preskripcij reflektirajo in reproducirajo prevladujoče ideologije (po Arendell v Švab 2001: 56-57).

4.3. Novo očetovstvo kot produkt pozne modernosti

V nadaljevanju bomo pogledali, katere karakteristike novega očetovstva so dejanski produkt pozne modernosti in katere karakteristike so zgolj navidezno nove. A. Švab (2000) pravi: »Naša izhodiščna teza o »novem« očetovstvu je, da je produkt postmodernosti in kot tak vsebuje tudi elemente modernosti. Njegova kompleksnost se kaže v tipično modernih, kot tudi postmodernih značilnostih in praksah« (ibid: 255).

V modernosti je bila legitimna le ena podoba moškosti in očetovstva. Moški subjekt je bil percipiran, kot monolitna identiteta. V tistem času sta moško identiteto sestavljali karierna usmerjenost na eni strani in materialna preskrba družine na drugi. V pozni modernosti se legitimizira pluralizacija moškosti in očetovskih podob oziroma se dogodi proces dekonstrukcije v modernosti monolitno percipiranega moškega subjekta.

J. Collier (v Wright, Jagger 1999: 51) pravi takole, » Sodobna kognitivna, etična in estetska rekonfiguracija relacije moški-spol – oziroma individualne in kolektivne izkušnje biti moški v sodobni zahodni družbi – se kaže kot kriza, nasprotovanje in upor na različnih družbenih ravneh..., pojmovanje heteroseksualne moškosti pa postaja vedno bolj razpršeno, fragmentirano in detradicionalizirano.«

V pozni modernosti je zaznati družbeno prepoznavanje pluralnosti moškosti, kamor uvrščamo tudi pojav fenomena novega očetovstva. »»Novo« očetovstvo razumemo kot del procesa pluralizacije moškosti, predvsem v kontekstu postmoderne obrata v pomenu in načinih legitimizacije očetovstva« (Švab 2000: 255). Russell (v Muncie 1995: 222) ugotavlja, da imamo opravka z več tipi očetov. Tako da ne moremo več govoriti o homogeni in monolitni očetovski identiteti. V svojih empiričnih raziskavah govori o štirih vrstah očetov: nezainteresiranih, tradicionalnih, dobrih in netradicionalnih očetih.³

Novost, ki se pojavlja v pozni modernosti, je legitimna neprisotnost očeta v družini. V mislih imamo družbeno legitimizacijo neprisotnosti, ki je najbolj vidna preko vse večjega deleža enostarševskih družin, v veliki večini žensk z otroki (glej Švab 2001: 124).

Empirične raziskave ugotavljajo, da je v pozni modernosti zaznati vedno večjo vpletenost očetov pri samem odnosu in vzgoji otrok. Večinoma so v pomoč preobremenjenim ženam. Ponavadi opravljajo prijetnejša, rutinska dela v času, ko so otroci še manjši. Ko so otroci večji, se igrajo z njimi. Večina družinskega dela še vedno ostaja v domeni žensk. Če kje, potem empirične raziskave prav tukaj, zaznavajo še vedno relativno veliko asimetrijo alokacije dela med partnerjema.(glej Rener in druge 2005: 6-7). Premik, ki se je zgodil pri samem očetovanju, je zelo pomemben. Odnos med očetom in majhnim otrokom pomembno vpliva na otrokovo nadaljne življenje in je pozitivno tudi za očeta (glej Zavrl 1999: 31).Take otroke redkeje doleti najstniška nosečnost, redkeje ne končajo šolanja. Manj možnosti je, da bi se zatekli k drogami ali alkoholu.

³ Nezainteresirani očetje, so po njenem tisti, ki doma ne preživijo dosti časa. Tradicionalni očetje so tisti, ki sicer doma preživijo več časa, vendar je njihov družinski angažma omejen na igro z otroki. Dobri očetje so tisti, ki skrbijo za otroke in pomagajo partnerki pri družinskem delu. Netradicionalni očetje so tisti, ki si družinsko delo delijo enakopravno s partnerko.

V pozni modernosti se pojavi upad očetovske avtoritete. Z. Skušek (1993) navaja, da je sprememba v očetovski vlogi močno povezana s spremembami razmerij med spoloma, generacijami in s preobrazbami v družbenih razmerjih gospostva. Vse to je povezano s procesi modernizacije, industrializacije, urbanizacije, z vstopom žensk na trg delavne sile, itd. Treba je poudariti, da je erozija avtoritete značilna za pozno modernost.

R. Inglehart (1997: 273) govori o eroziji institucionalne avtoritete. Ta proces se odvija vzporedno s preходом od materialističnih k postmaterialističnim vrednotam. Ugotavlja, da se s prihodom mlajših postmaterialističnih kohort, dogaja tudi obrat k postmodernej orientaciji. Za materialistične vrednote je bilo značilno spoštovanje avtoritete, v postmodernosti pa se avtoriteta zavrača.

A. Švab (2000: 258-259) pravi, da smo v postmodernosti priča obratu med ideološkim percipiranjem družine v modernosti in postmodernosti. V modernosti so družinske vloge razdeljene po spolu in po starosti. Za postmodernost je značilno promoviranje in vključevanje moškega na vsa področja družinskega življenja. Gre za obrat od komplementarnega modela k participativnemu modelu starševstva. Nova ideologija se od moderne ne razlikuje le po vsebini, ampak tudi po načinu funkcioniranja.

Če nekako povzamemo, lahko rečemo, da se novo očetovstvo najbolj izkazuje na ravni pluralizacije moških identitet in skozi ideologije novega očetovstva. Dejanske spremembe v vsakdanjem družinskem življenju so dosti bolj počasne. Kot smo že prej omenili, A. Hochschild (1997) govori o zavlačevani revoluciji. Gre za to, da se spremembe hitreje dogajajo na ravni stališč in vrednot, kot v sami praksi. To je pokazala tudi raziskava Urada za enake možnosti (glej Renner in druge 2005).

V nadaljevanju si bomo pogledali analizo manjše raziskave, ki sem jo izvedla s pomočjo individualnih (*face to face*) intervjujev z desetimi očeti. Analizirala bom fenomen novega očetovstva skozi proces oblikovanja očetovske identitete in praks očetovanja.

5. RAZISKAVA

V empiričnem delu diplomske naloge sem se odločila za kvalitativno raziskavo procesa oblikovanja očetovskih identitet in praks očetovanja. Namen te raziskave ni posploševanje rezultatov, ampak samo potrditev ali morda zavrnitev ugotovitev, drugih že obstoječih kvalitativnih in kvantitativnih raziskav

Za raziskavo sem uporabila individualne (*face to face*) intervjuje. Za individualne intervjuje sem se odločila zato, ker z njimi lahko dobimo individualizirane odgovore. Preko njih lahko konkretno spoznamo nek vidik respondentovih občutij, vrednot in izkušenj. V mojem primeru je šlo za ožjo tematiko, zato sem imela vprašanja in vrstni red le teh že bolj natančno določen. Govorimo lahko o polstrukturiranih intervjujih.

V empiričnem delu naloge sem preverjala naslednje hipoteze:

- H1: Novo očetovstvo je fenomen, ki se pri nas šele oblikuje in še ni dovršen.
- H2: Očetovska identiteta se začne oblikovati že v času nosečnosti.
- H3: Delitev dela je v času prvega dela očetovskega dopusta egalitarna.
- H4: Delitev dela je potem, ko se očetje vrnejo na delo, spet spolno obeležena.
- H5: Očetje ponavadi opravljajo nerutinska in bolj prijetna dela, kot je na primer igra z otroki.
- H6: Enakopravna delitev dela med spoloma, se pogosto subjektivno razume v kontekstu pomoči partnerki pri delu, ki je sicer razumljeno kot njena dolžnost.
- H7: Bolj, kot na ravni novih očetovskih praks (aktivnega očetovanja), se spremembe dogajajo na ravni očetovske identitete.

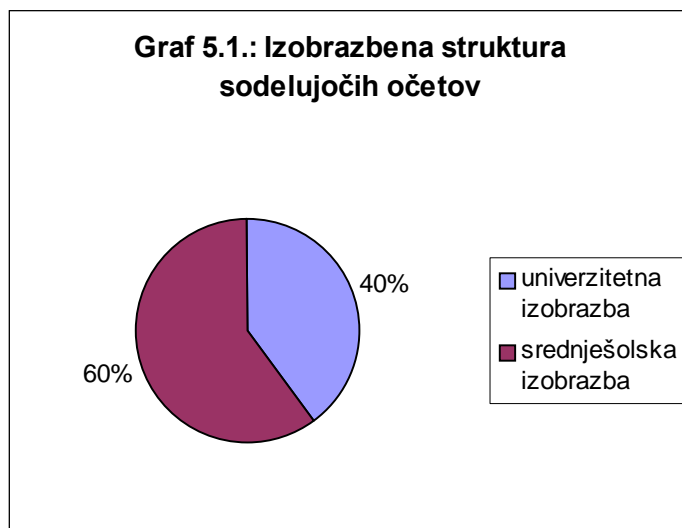
5.1. Opis raziskave

Intervjuje sem izvajala od 29. junija do 3. julija 2006. Intervjuvala sem deset očetov, ki imajo vsaj enega otroka starega od enega do dveh let.⁴ Posamezen intervju je povprečno trajal od 30 do 45 minut.

Do vzorca sem prišla preko metode »snežne kepe« oziroma snowball metode. Ta metoda temelji na zaupanju in identifikaciji socialnih mrež, kar pomeni, da sem preko znancev iz moje socialne mreže našla očete, ki so ustrezali mojim zahtevam, glede vzorca. Ti so mi po opravljenem intervjuju pomagali navezati kontakte s svojimi znanci, ki so bili nadaljni kandidati za intervju.

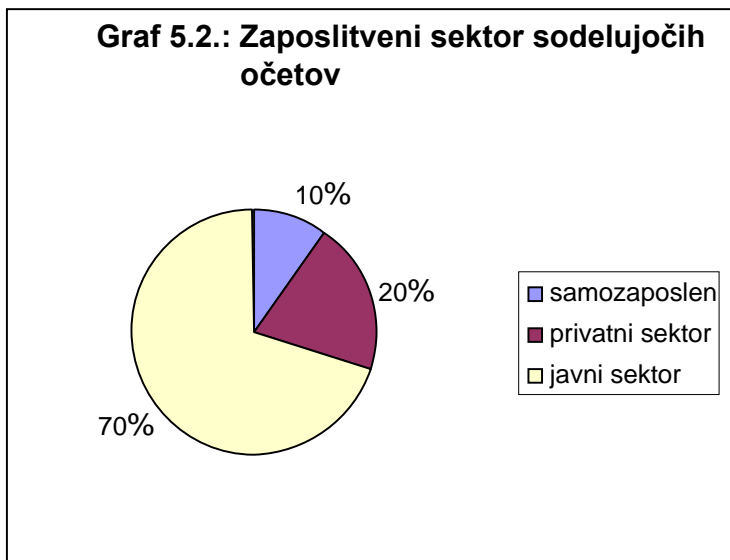
V raziskavi je sodelovalo deset moških, od katerih jih je bilo pet iz Celja in po eden iz Ljubljane, Sevnice, Štor, Šempetra in Slivnice pri Celju. Osem udeležencev (80%) je bilo rojenih med leti 1968 in 1979. Najstarejši intervjuvanec je bil rojen leta 1966, najmlajši 1980.

Glede izobrazbe je bila struktura intervjuvancev naslednja: štirje (40%) so imeli univerzitetno izobrazbo, šest (60%) jih je imelo srednješolsko izobrazbo (glej graf 5.1.).

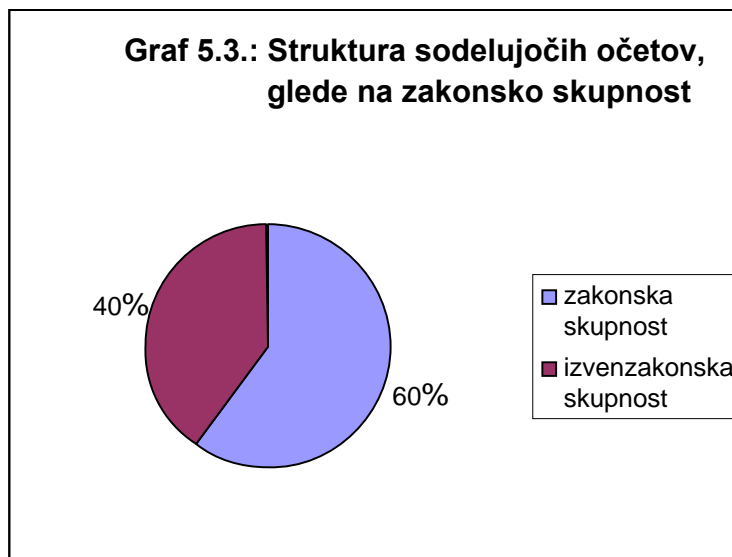

⁴ En intervjuvanec je imel otroka starega 7 mesecev.

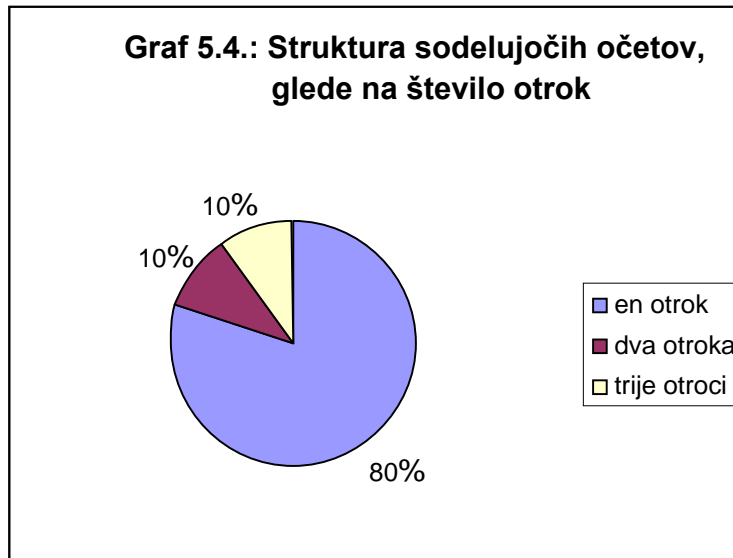
Glede na sektor zaposlitve, je bil en intervjuvanec (10%) samozaposlen, dva (20%) sta bila zaposlena v privatnem sektorju, sedem (70%) jih je delalo v javnem sektorju (glej graf 5.2.).

Šest (60%) intervjuvancev je bilo poročenih, štirje (40%) so živeli v izvenzakonski skupnosti (glej graf 5.3.).

Izmed sodelujočih je imel en intervjuvanec (10%) tri otroke, en (10%) dva otroke in osem (80%) intervjuvancev po enega otroka (glej graf 5.4.).

Vsebinsko je bil intervju sestavljen iz štirih delov, ki so si kronološko sledili: najprej vprašanja o obdobju nosečnosti, nato vprašanja o porodu in otrokovem prvem mesecu, v nadaljevanju vprašanja o otrokovem prvem letu, zaključila sem z vprašanji od prvega do drugega leta otrokove starosti. Za ta posamezna obdobja sem se odločila zato, ker je preko njih razviden začetek in razvoj oblikovanja očetovske identitete in praks očetovanja.

Po kratkih uvodnih besedah o namenu in po kratki predstavitvi intervjuja sem intervjuvancem postavila nekaj vprašanj o demografskih podatkih. Intervju sem začela z vprašanji o obdobju nosečnosti. Tukaj sem očete povprašala, kaj so počeli med nosečnostjo in kako je bilo z delitvijo domačega dela. Predvsem pa me je zanimalo, kako se je začela oblikovati njihova očetovska identiteta. S tem imam v mislih, kako in koliko so sodelovali ter bili vključenih pri samih pripravah na prihod novega člana.

Drugi del vprašanj je zajemal rojstvo in prvi mesec otrokovega življenja. V tem delu sem jih povprašala, ali so bili prisotni pri porodu in če so koristili očetovski dopust. V okviru očetovskega dopusta me je zanimalo, kako je bilo z vključevanjem v nego otroka in delitvijo domačega dela od prihoda iz bolnišnice, pa vse do otrokovega prvega meseca starosti.

Tretji del vprašanj je zajemal obdobje otrokovega prvega leta. Zanimalo me je, kaj se je spremenilo, ko se je oče po koncu očetovskega dopusta vrnil na delo. Povprašala sem jih tudi o delitvi obveznosti glede otroka in domačega dela.

Četrty, in tudi zadnji del vprašanj, je zajemal obdobje od prvega do drugega leta otrokove starosti. V tem delu sem jih povprašala, če se je partnerka po končani porodniški vrnila nazaj na delo in kaj se je takrat spremenilo. Tudi v tem obdobju me je zanimalo, kako sta si delila skrb za otroka in kako je bilo z delitvijo domačega dela. Na kratko sem jih povprašala tudi o njihovem prostem času. Zanimalo me je, če ga kaj preživijo brez otrok in komu jih takrat zaupajo.

V nadaljevanju bom predstavila vsebinsko analizo intervjujev.⁵ Svoje ugotovitve sem v analizi dopolnila z rezultati kvantitativnih in kvalitativnih ugotovitev raziskave, ki so jo opravile Renerjeva in sodelavke (2005).

5.2. Oblikovanje očetovske identitete v času nosečnosti

Slovenski jezik nima izraza za moškega, ki pričakuje otroka. Takšno besedo imajo Rusi. Angleži si pomagajo z besedo *expectant father* (oče, ki pričakuje) in glagolom *to father*, ki ga v slovenskem jeziku uporabljamo kot »očetovati«. Le ta je v rabi tako za biološke,

⁵ Izjave intervjuvancev sem iz pogovornega jezika preoblikovala v knjižnji jezik. Pri tem sem se trudila, da nisem spremenila samega pomena in vsebine izjave. Pri izjavah, kjer bi s spremembo iz pogovornega v knjižnji jezik lahko prišlo do bistvene spremembe, izjav nisem spremenila. Intervjuvanci so privolili v objavo njihovih pravih imen, tako, da so vsa imena, ki so objavljena v analizi, resnična.

kot tudi socialne očete. Pri nas se glagol »roditi« uporablja samo v zvezi z žensko, medtem ko je vprašanje »Ali je x že rodil?« slišati prav smešno (glej Skušek 1993: 13). Oploditveni akt (»naredil ji je otroka«) je ena redkih vlog, ki jo naša kultura pripisuje očetu. Toda tudi v tej izjavi je vidna distanca, »naredil njej«. V nadaljevanju nas bo zanimalo, ali je distanca moškega v času ženine nosečnosti, dandanes resnično prisotna.

V novejših raziskavah, ki so opazovale moške v času partnerkine nosečnosti, ob rojstvu in kasneje doma, so rezultati pokazali, da lahko moški enako intenzivno in emocionalno občutijo te dogodke, kot ženske. Te raziskave nam kažejo tisto stran moškosti, ki je bila do sedaj skrita (glej Zavrl 1999: 33-34). V intervjujih, ki sem jih opravila, so intervjuvanci zatrdili, da sta se med nosečnostjo s partnerko dovolj pogovarjala o nosečnosti in otrocih. Eden izmed intervjuvancev je ugotovil, da je merilo dovolj težko opredeljivo. *»Kaj je dovolj? O tem sva se pogovarjala. Kaj pa je merilo za dovolj, je pa že drugo vprašanje. Žena vedno pravi, da se premalo pogovarjava. Tako ponavadi ženske pravijo za moške. Meni se je zdelo dovolj ali pa veliko.«* (Julij, 40) Kako zgodaj sta se začela pogovarjati, je odvisno ali sta otroka načrtovala in tudi tega kako zgodaj je partnerka ugotovila, da je noseča. *»Ja, seveda sva se pogovarjala, ko smo izvedeli, da je noseča že takoj oziroma to ni bila neka skrivnost. Tako, da smo cel čas nosečnosti analizirali knjige, potek nosečnosti, razvoj otroka v posamičnih mesecih.«* (Željko, 38) Koliko sta se partnerja med nosečnostjo pogovarjala o nosečnosti in otrocih je odvisno tudi od tega ali sta pričakovala prvega otroka ali ne. *»Ja, sva se pogovarjala, čeprav zdaj pri tretjem že malo manj. Pri prvem in drugem otroku sva se malo več. Pri vsakem naslednjem otroku jemlješ stvari bolj samo po sebi umevne. Sva se pa pogovarjala.«* (Aleš, 38) Tudi Sebastjan je o pogovorih med drugo nosečnostjo povedal takole, *»Pogovarjala sva se, vendar sva že nekako vse vedela od prvega otroka.«* (Sebastjan, 27)

V raziskavi, ki so jo opravile Renerjeva in sodelavke (2005), je bilo ugotovljeno, da očetje danes aktivno in na lastno željo sodelujejo pri aktivnostih, ki zadevajo pričakovano rojstvo otroka. Kar polovica anketiranih očetov se je na prihod novega člana pogosto ali občasno pripravljala tako, da so prebirali raznovrstno literaturo. Od priročnikov o negi in

vzgoji otrok, posebnih revij za bodoče starše do posebnih zloženk, ki so na voljo v ambulantah. Tisti, ki so navajali drugo literaturo, so največ navajali internetne vire (ibid:47-48).

Tudi očetje, ki sem jih intervjuvala so prebirali raznovrstno literaturo, večinoma v slovenskem jeziku. Tu in tam je kateri prebral tudi kakšno tujo. *»Tudi brali smo. Če je prebrala partnerka, sem potem tudi jaz. Točnih naslovov knjig ne vem. Ampak eno, dve knjigi sva sigurno prebrala. Mislim, da je bila ena tuja, ena domača. Točnih naslov ne vem, ampak bili sta predvsem o vzgoji.«* (Robert, 31) V nekaterih primerih je literaturo prebirala večinoma partnerka in prenašala informacije partnerju, *»Več je brala partnerka in o tem sva se pogovorila. Raznovrstno literaturo, tudi na internetu je brala o tem.«* (Ervin, 31)

Priprava sobe in nakupi za novega člana sta aktivnosti, pri katerih je v raziskavi sodelovalo minimalno 90% anketiranih očetov (glej Rener in druge 2005: 46). To se je potrdilo tudi v raziskavi, ki sem jo opravila, saj so vsi intervjuvani očetje nakupovali skupaj s partnerko in vse pripravili do poroda. *»Sva nakupovala. Preko spleta sva vse pregledala, poiskala od a do ž. Tisto sem jaz vse naštudiral. Od postelje do ostalega. Za voziček se je sicer mama odločila. Potem sem vse nakupil, še preden je šla v porodnišnico. Samo še kakšne male zadeve sem dokupil, ko je bila v porodnišnici.«* (Aleš, 36) V primeru, ko nočeš vedeti za spol otroka se nakupovanje prestavi na zadnje mesece. *»Ja, glede na to, da če ne želiš, tudi ne veš, kakšnega spola je otrok. Tako, da je to nakupovanje pri nas odpadlo na tiste zadnje mesece, predvsem na tista zadnja dva meseca, kar morebiti ni najbolj praktično zaradi nosečnosti mamice, vendar smo enostavno zadnja dva meseca aktivneje nakupovali.«* (Željko, 38)

V intervjujih sem očete povprašala tudi o tem, ali so partnerko spremljali na zdravniške in ultrazvočne preglede. Željko je svojo partnerko vedno spremljal. Na vprašanje ali je to počel na lastno željo, je odgovoril takole, *»Bil je vzajemen dogovor, nisva tako enostransko to opredeljevala. Sva se kar oba strinjala, da je pametno, da sva oba tam.«* (Željko, 38)

Ali so lahko šli vedno zraven, je odvisno tudi od tega, kakšno službo imajo. *»Na lastno željo, od prvega ultrazvoka naprej, sem bil vedno zraven. Imel sem možnost biti zraven, ker imam takšno službo. Imel sem kakšno luknjo v službi in sem lahko šel zraven.«* (Robert, 31) Največ se jih je na lastno željo udeležilo ultrazvočnih pregledov, predvsem zato, ker so želeli videti otroka. *»Na ultrazvoku sem bil. Na tistem, kjer dobiš video kaseto za domov. Potem tudi v Ljubljani na nuhalnem pregledu. Zraven sem šel na lastno željo. Na tiste preglede, kjer sem vedel, da se vidi otrok sem šel zraven, na tiste klasične preglede pa ne.«* (Sebastjan, 27) Vsi so bili prisotni na nuhalnem pregledu v Domžalah. Na ginekološke preglede so partnerke v večini primerov hodile same.

Tudi Renerjeva je v raziskavi, ki jo je opravila s sodelavkami (2005) ugotovila, da se je ultrazvočnih preiskav udeležila velika večina anketiranih očetov. Udeležba je bila nad 70%. Aktivnost, katere so se najmanj udeleževali med partnerkino nosečnostjo, so bili ginekološki pregledi (ibid: 46-47).

Predpogoj za prisotnost očeta pri porodu je v večini slovenskih porodničnic, obiskovanje predporodnega tečaja oziroma tečaja za bodoče starše. Večinoma so se ga udeležili na lastno željo. Tomi se ga je udeležil na željo partnerke, *»Partnerka je rekla, če bi šel zraven. Pa sem šel. Ni mi bilo težko.«* (Tomi, 26) Dani pri porodu ni bil prisoten, tečaja se je kljub temu udeležil. *»To je bila skupna želja. To je le prvi otrok. Neke izkušnje dobiš. Partnerka potrebuje partnerja zraven, ker so to vaje za dva.«* (Dani, 28) Tečaj je obvezen samo pri rojstvu prvega otroka, pri vsakem naslednjem, se ga lahko udeležiš, če želiš. *»Ne, ni bilo treba hoditi, ker sem bil že pri prvem otroku. Pri prvem sem pa hodil.«* (Sebastjan, 27)

V vsakdanjem življenju si partnerja pogosto delita domače delo.⁶ Rezultati raznih fokusnih skupin in intervjujev kažejo, da sodobni mladi moški opravljajo več domačega dela, kot so ga opravljali moški v preteklosti (glej Ule in Kuhar 2003). Še vedno pa

⁶ Domače delo so opravila, ki so neplačana in se odvijajo v zasebni sferi. Mednje štejemo gospodinjska dela, skrb in nega otrok, emotivno delo, skrbstvena dela, vzdrževalna dela (hiša, avto), ... (Rener v Oakley, 2000).

obstajajo pomembne razlike med vrstami in pogostostjo opravil, ki jih opravljajo moški in ženske. Monotona in repetitivna dela kot so čiščenje, pospravljanje, likanje, pranje in kuhanje ponavadi še vedno ostajajo v domeni žensk (Hochschild, 1997; Renner in druge, 2005; van Dogen in drugi, 1995). A. Hochschild (1997: 20) je v svoji študiji ugotovila, da spolna asimetrija alokacije ostaja ista, spremenil se je način subjektivnega mišljenja in percepcij. Raziskava, ki jo je opravila, je namreč pokazala, da posamezniki na imaginativni ravni razvijajo specifične percepcije načina alokacije dela in pomenov enakopravne delitve dela

V intervjujih, ki sem jih opravila med očeti, me je zanimalo, kako sta si partnerja v času partnerkine nosečnosti delila domača opravila. Pri nekaterih je delitev domačega dela v partnerkini nosečnosti ostala nespremenjena do pozne nosečnosti. Vidna je tudi ločitev na ženska in moška opravila. *»Rekel bi, da je prvi dve tretjini nosečnosti vse potekalo tako, kot je bila ustaljena praksa. Vsak je delal svoje, razen tiste zadnje mesece, ko je res visoka nosečnost. Položnice ponavadi jaz plačujem, kuhanje je ponavadi ženska domena pri nas. Pranje in likanje so pri nas tudi ženska domena. Pospravljanje je malo deljeno. Vzdrževalna dela so pa moja. (Željko, 38)* Tudi pri Tomiju ni bilo velikih sprememb, opravil je tista dela, ki bi lahko partnerki škodila. *»Dela sva si delila. Jaz sem bolj težka dela opravil, ona pa lažja.«* (Tomi, 26) Robert se je trudil, da je postoril čimveč v zvezi z domačim delom. *»V večji meri sem jaz to delal, ker ko je ženska enkrat visoko noseča, se ne more več predkloniti in te stvari. Določene stvari sem jaz delal. Na primer po tleh sem pomil. Ali pa pomil posodo, ker če dolgo stojiš tudi ni prijetno. Pa takšne stvari kot obešanje perila.«* (Robert, 31) Nekateri enakomerno delitev dela razumejo, kot izjemo. Pogojujejo jo z nosečnostjo kot posebnim stanjem, v katerem ženska potrebuje pomoč. Tukaj še ne moremo govoriti o egalitarni delitvi dela v družini. *»Žena je kar dosti stvari isto počela, kot prej. Saj nosečnost ni bolezen. To moraš tako sprejeti. Kaj težjega sem jaz počel, ampak klasično pa vse ona. Ampak sem ji pomagal. Kuha žena. Kar je pa pospravljanja in tega, pa oba. Prati dam tudi jaz, lika pa žena. Vzdrževalna dela opravljam bolj jaz.«* (Dani, 28) Za sodobnost je značilno arbitrarna delitev dela. Pari se glede alokacije domačega dela sproti dogovarjajo (glej Fox 1993, 151). Tudi Aleš se s partnerko sproti usklajuje glede domačih opravil. Ko je partnerka pričakovala tretjega

otroka, je moral on bolj poskrbeti za ostala dva otroka. »Midva si to že sicer dosti deliva. Kuham občasno oziroma bom rekel, po dogovoru. Sesanje je moja domena. Mogoče sem kdaj po tleh pobrisal, kar sicer ne. Drugače pa je bila tudi skrb za ostala dva otroka večja. Nimava striktno določeno, to delaš ti, to delam jaz. Ampak se sproti dogovarjava.« (Aleš, 38) Najpogosteje so se intervjuvanci lotili kuhanja, plačevanja položnic in vzdrževalnih del. »V nosečnosti ni bilo nič drugače, kot ponavadi. Ponavadi je tako, da položnice plačujem jaz, ker jih plačujem preko klika. Kuham zelo pogosto, ker to strašno rad počnem. Likam, če je treba. Pospravljanja pa večinoma partnerka.« (Julij, 40) Likanje in pranje pa sta tisti opravili, ki so se jima intervjuvanci tudi v času partnerkine nosečnosti izognili, če se je le dalo. »Vse sva si delila. Edino pral in likal nisem. Tega ne delam, ker ne znam. Ostalo sem pa pomagal.« (Aleš, 36)

Kot smo videli, nosečnost danes ne pomeni več samo izkušnje matere. V pogledu na nosečnost se je uveljavila starševska perspektiva. Kot pravi N. Zavrl (1999) očetje lahko danes sodelujejo v nosečnosti na nešteto načinov. Od tega, da svojim partnerkam nudijo pomoč in oporo, do tega, da tudi sami spoznavajo novo vlogo, ki jih čaka, ko postanejo očetje. Koliko se bodo udejstvovali in pripravljali na svojo vlogo, pa je odvisno od vsakega posameznika posebej.

5.3. Rojstvo otroka in obdobje do otrokovega prvega meseca

»Nova življenjska vloga moških – očetovstvo – vsekakor terja prilagajanje. Otrokovo rojstvo, še posebej rojstvo prvega otroka, nedvomno zahteva mnogo sprememb v družini; vsi družinski člani prevzemajo nove vloge in spreminjajo stare« (Zavrl 1999: 34).

V raziskavi, ki jo je leta 1993 opravil T. F. Cohen (v Zavrl 1999: 34) je 25-letni raznašalec hrane, izkušnjo očetovstva opisal takole: »Skoraj tako je, kot bi bil na neki način izpopolnjen ... kot bi se v meni prižgala majhna svečka. Ves čas je tukaj, čutiti je njeno toplino, če hočeš jo lahko uporabiš za luč ... Skoraj tako je, kot da bi imeli cilj v

življenju. Vse kar sem storil prej, ni bilo pomembno, zdaj pa ima vsako moje dejanje posledice za prihodnost«. Tu se nazorno vidi tranzicija v očetovsko identiteto. Moški izkušnjo očetovstva opisujejo s podobnimi besedami kot ženske, ki postanejo matere.

Sodelovanje očeta pri porodu danes ni več sporna tema. Oče lahko svobodno izbira ali bo prisoten pri porodu ali ne oziroma se o tem pogovorita s partnerko. V raziskavi (glej Rener in druge 2005: 46) se je poroda na lastno željo udeležilo kar tri četrtine anketiranih, 6% na željo partnerk. Sama prisotnost je po mojem mnenju eden od dobrih začetkov pri navajanju na prihod novega člana. To so poudarile tudi intervjuvanke v fokusni skupini, ki so dejale, da je porod prelomna točka zavedanja očetovske vloge. Ena izmed udeleženk je povedala, *»Moj mož je rekel, da nas v bistvu zdaj povsem drugače doživlja kot družino, hčerko in tudi mene, ker je bil pri porodu, kot pa če bi jo jaz samo domov prinesla in on sploh ne bi vedel, kaj se je tam dogajalo, ko se je rojevala.«* (Milena, 35) (ibid: 59).

Med očeti, ki sem jih intervjuvala, jih je bilo pri porodu prisotnih devet od desetih. Vsi, ki so bil prisotni so se za to odločili na lastno željo in to izkušnjo so opisali, kot posebno doživetje. Tomi se je za prisotnost pri porodu v prvi vrsti odločil zaradi pomoči partnerki. *»Zanimalo me je, kako bo. To se mi zdi zelo pomembno, da si zraven. Da ima partnerka nekoga, ki ji tam stoji ob strani, da ni prepuščena sama sebi.«* (Tomi, 26) Tudi Robert je bil pri porodu predvsem zaradi opore svoji partnerki, hkrati je to izkušnjo opisal kot nekaj najlepšega. *»Za to sem se odločil na lastno željo. Jaz sem želel biti zraven. Tudi partnerka si je to želela. Ker, če je nekdo, ki te ljubi zraven, potem nekako lažje prenašaš bolečino. Si ji v oporo. To je nekaj najlepšega kar lahko doživiš. Sam porod, pa potem, ko pride na svet in ko vidiš eno živo bitje in ko veš, da je to tvoje. Takrat sem bil najbolj srečen v življenju.«* (Robert, 31) Dani pri porodu ni bil prisoten. To odločitev sta sprejela skupaj s partnerko. *»Mislim, da bolje, da nisem bil zraven, da ne bi še mene zraven lovili in oživljali. Mislim, da je to takšna stvar, da bolje, da te v tistem trenutku ni zraven. Preveč vidiš, kako ženska trpi. Jaz mislim, da se jih zato veliko ne odloči več za drugega otroka. To je le neko trpljenje, dobessedno. Vsaj iz moje strani. V tistem ključnem trenutku, ko je otrok na poti, ženska marsikaj o kom reče ali pa kaj podobnega. Mislim,*

da je to tudi tisti trenutek, ko hoče biti sama, ali pa tudi ne. Čisto odvisno. Midva sva se o tem prej pogovorila in se je kar strinjala. Skoraj boljše je bilo, da je bila sama. Tudi meni je bilo boljše tako. Če bi bila njena želja, da bi bil zraven, bi bil.» (Dani, 28)

Zelo pomemben, tako za otroka, kot tudi očeta, je očetovski dopust. Očetovski dopust je bil uveden z Zakonom o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Ur.l.RS 97/2001) leta 2001. Pravica do koriščenja je začela veljati postopoma, in sicer od 1. 1. 2003 - 15 dni, od 1. 1. 2004 - 45 dni in od 1. 1. 2005 - 90 dni. Da se privadijo na novo vlogo v družini, si očetje lahko vzamejo 15 dni plačanega dopusta, do dopolnjenega šestega meseca otrokove starosti. Pripada jim tudi 75 dni neplačanega dopusta, ki ga morajo porabiti do otrokovega tretjega leta starosti. Država jim v tem drugem primeru krije le prispevke za socialno varnost od minimalne plače. Očetovski dopust skupaj obsega 90 dni in je neprenosljiv. To pomeni, da je namenjen izključno očetom (glej Center za socialno delo Šiška 2006).

V povprečju so očetje v letu 2003 koristili 8 dni očetovskega dopusta. Podatki za leto 2004 kažejo, da je bilo na centrih za socialno delo izdanih 12.019 odločb o očetovskem dopustu, kar predstavlja 67% očetov v tem letu rojenih otrok ali 4% več kot leto prej. Podatki na drugi strani kažejo na zanemarljiv delež očetov, ki koristijo dopust za nego in varstvo otroka (v prvih mesecih leta 2003 je bilo med starši, ki so koristili dopust za nego in varstvo otroka le 1,5% očetov) (Rener in druge 2005: 36).

Izmed intervjuvancev je 15 dni plačanega očetovskega dopusta koristilo osem očetov. Dani, ki je hišnik na osnovni šoli, ga je koristil delno. Vsak dan je šel v službo za tri, štiri ure ali manj. *»En del sem koristil. Dopoldan sem šel naredit, kar je bilo treba, kurirska dela in kurjavo. Potem sem šel pa domov.» (Dani, 28).* Željko ga ni koristil. Na vprašanje zakaj ne, je odgovoril takole, *»Imel sem ga namen, vendar mislim, da je zakonodaja takšna, da če v nekem določenem času ne zaprosiš za koriščenje tega dopusta, ga potem ne moreš koristiti. Tako, da sem bil prepozen s tem in ga nisem koristil.» (Željko, 38)*

Za očetovski dopust so intervjuvanci najpogosteje izvedeli od prijateljev in znancev, preko socialnega dela in v materinski šoli. V prvi vrsti so se očetje za koriščenje

očetovskega dopusta odločili, da bi pomagali partnerki. *»Ti prvi dnevi in meseci so naporni, še posebej za žensko, ki je šivana in tako naprej. Potem pač pomagaš. In bolj sproščeno je, kot pa če prideš iz službe.«* (Robert, 31) Julij je povedal, da je eden izmed razlogov, da je koristil dopust tudi ta, da v Ljubljani z ženo nimata sorodnikov, ki bi lahko pomagali. Najpomembnejše se mu je zdelo to, da lahko v tistem času, ko si doma, vzpostaviš stik z otrokom. Posledično to prinese večjo povezavo v družini.

Očetje, ki so koristili očetovski dopust, so v službi večinoma naleteli na pozitiven odziv šefa ali sodelavcev. *»Mislim, da bo vsak imel enkrat otroka in vsak bo izkoristil ta dopust. Vredu so sprejeli, ni bilo nobenega problema.«* (Sebastjan, 27) Pri Robertu, ki je učitelj športne vzgoje na osnovni šoli, so se stvari z delodajalcem malo zapletle, ampak na koncu je vseeno koristil očetovski dopust. *»Pri sodelavcih ni bilo problema. Sodelavci so razumeli. Bil pa je problem pri delodajalcu. Problem je bil ravnatelj. Najprej mi je rekel, da ga ne bom koristil. Zaposlen sem bil za določen čas in potem to pač izkoriščajo oziroma poskusijo, koliko lahko manipulirajo z delavcem. Jaz sem seveda rekel, da ga bom koristil. Šel sem tudi na socialno in se tam pozanimal, kako je to možno, da mi delodajalec reče, da ga ne smem koristiti. Tam sem tudi prošnjo napisal, ki so jo kasneje poslali na šolo. Potem pa ni bilo več debate ali bom dopust koristil ali ne.«* (Robert, 31) Očetom, ki so koristili očetovski dopust, med tem časom ni bilo treba hoditi v službo. Razen Danija, ki je, kot sem že prej omenila, očetovski dopust koristil le delno. Prvi del očetovskega dopusta je zelo kratek, zato se včasih zgodi, da so očetje sicer doma z družino, vendar v resnici ne »izstopijo« popolnoma iz službe. To je razvidno pri Juliju in Alešu. *»Sigurno sem šel malo pogledat ali pa kaj podobnega, ker stanujem čez cesto. Tako, da bi prav hodil delat, to pa ne. Sigurno sem pa šel vsaj malo pogledat, to pa že, zaradi firbca.«* (Julij, 40) *»Mogoče sem šel dvakrat na teden po kakšni dve uri. Pri meni je bila to lastna želja oziroma interes.«* (Aleš, 38)

Med očetovskim dopustom in tja do otrokovega prvega meseca je večina intervjuvancev poskrbela za domača dela, medtem ko so partnerke večinoma skrbela za novorojenčka. *»V glavnem sem potem jaz počel vse stvari. Ona pa je skrbela za otroka.«* (Julij, 40) Željкова partnerka je otroka rodila s carskim rezom, prav zato je bila njegova pomoč

tako pri domačem delu, kot tudi pri negi novorojenčka, še močnejša. »Ja, pri nas smo imeli takšno specifično situacijo carskega reza, takrat so mamice še malo bolj izpostavljene težavam. Prvi mesec je vsekakor na očetu, da bolj pomaga in tudi jaz sem pomagal. Vstajal sem ponoči, pripravil hrano za otroka, čistil, pomival in te stvari, kar ni priporočljivo v tem prvem mesecu za ženske. Tako, da je prvi mesec bila pomoč vsekakor še malo močnejša z moje strani. (Željko, 38) Tudi Aleš je v tistem času opravljal domača dela, predvsem se je posvečal starejšima otrokoma. »Tiste prve dni sem počel praktično vse. Od kuhanja do pospravljanja, edino likanje in pranje nista moja stvar in tega tudi takrat nisem opravljal. Še nikoli nisem likal. To je tudi edina stvar, ki se je ne lotim. Po hiši sem kaj postoril. Dosti sem skrbel za ostala dva otroka, ju peljal v vrtec in se ukvarjal z njima.« (Aleš, 38) Vsi intervjuvanci so mi zatrdili, da kljub temu, da je bilo včasih naporno, so partnerki z veseljem pomagali.

Neformalne mreže sorodstva, ki pogosto pomagajo na primer pri domačem delu in pri varstvu otroka, predvsem v prvih mesecih in tudi kasneje, malo razbremenijo mlada starša. Mednje štejemo predvsem stare starše in ženske sorodnice. Večina očetov, ki sem jih intervjuvala v začetnih mesecih, ni imela takšne pomoči. V nekaterih primerih zato ni bilo možnosti. »Pomoči sva imela bolj malo, ker je tašča še v službi. Moji starši so doma malo dlje. Tako, da sva bolj kot ne, sama za vse skrbeli.« (Robert, 31) V drugih primerih mlada starša nista rabila pomoči oziroma si jo nista želela. Nekateri so pomoč neformalne sorodstvene mreže vseeno imeli. Tomažu in njegovi partnerki so na začetku pomagali njeni starši. »Takrat je bilo kar naporno, s tem, da je bila pri starših. Takrat na začetku so še oni pomagali, tako, da smo potem to skupinsko reševali. Kuhala je babica. Takrat so bili vsi tako navdušeni, da skoraj nisem prišel blizu otroka. Mleko sem pogrel, pa kopal sem jo tudi.« (Tomaž, 32) Dani s svojo družino živi pri tašči. V prvem mesecu jim je pomagala pri domačem delu. »Kakšno juho je skuhala. To je prišlo zelo prav. Zjutraj je posodo pomila. Ali pa je dala plenice sušit. So takšne malenkosti, ki v bistvu niso pomembne. Ampak, ko vidiš, da so narejene in jih ni treba tebi narediti, je to kar veliko.« (Dani, 28) Tudi pri Alešu sta za kakšno uro pomagali tašča ali njegova mama, ki sta prišli, kot je sam rekel, na namenski obisk. »Ja, zgolj za kakšno uro. Včasih sta kaj

pomagali skuhati ali pa zlikati. Drugače pa bolj, kot obisk, da malo otroka vidita. Da gre kdo s starejšima dvema za kakšno uro ven. To je bila kar razbremenitev.» (Aleš, 38)

Sorodniško delo, zraven pomoči pri domačem delu in otrocih, zajema še druge oblike družinskih dejavnosti. Od ustvarjanja in vzdrževanja medsorodniških vezi; ritualnih praznovanj (vključno z obiski, pisanjem pisem in razglednic, telefoniranjem, podarjanjem daril); organiziranja počitniških srečanj; ustvarjanja in vzdrževanja kvazisorodniških odnosov; odločanja o intenziteti določenih odnosov in stikov; miselno delo, povezano s temi aktivnostmi do ustvarjanja spreminjajočih se podob družine in sorodstva (Di Leonardo v Thorne in Yalom 1992: 248).

5.4. Obdobje otrokovega prvega leta

Po petnajstih dneh očetovskega dopusta so se vsi intervjuvanci, ki so koristili očetovski dopust, vrnil nazaj na delo. S tem, ko se oče vrne v službo, večina obveznosti glede otroka in domačega dela, pade na ramena matere. Tukaj vidimo, da kljub temu, da v zadnjih desetletjih zaznavamo spremembe v vlogi očeta v družinskem življenju, ta proces že zdaleč ni dovršen. Zanimalo me je, kaj se je za očete spremenilo, ko so se morali vrniti nazaj v službo. Za Julija se je po vrnitvi v službo dosti spremenilo. Primanjkovalo mu je predvsem časa za otroka. *»Opazna je razlika, med takrat ko si cel dan skupaj s partnerko in otrokom ali pa potem, ko si 8 ur v službi, pa 8 ur spiš, potem je treba še kaj postoriti. Potem se ta čas, ko si skupaj z njima, skrči na 3, 4 ure in to je za vzdrževanje enega zelo visokega stika z otrokom, malo. Takrat, ko si ti cel dan doma, ga ti previješ, se igraš z njim. Ko greš nazaj v službo, se moraš prav načrtno odločiti, kateri čas boš z otrokom in ne boš nič drugega počel. Pa tudi, če ga samo za roko držiš. To je ta bistvena sprememba.» (Julij, 40)* Sebastjan in Dani sta komaj čakala, da bo delavnega dne konec, da bosta lahko odšla domov. *»Komaj sem čakal, da pridem iz službe domov. Čeprav je služba že tako hitro minila. Da sem potem lahko šel ven na zrak z vozičkom in sem se lahko malo povazil, to je pa moj sin. Bistvo je to, da je čimveč druženja.» (Dani, 28)*

Ko se očetje vrnejo nazaj v službo, niso več tako močno vključeni v družinsko delo. Partnerke se morajo takrat, ko so oni v službi, znajti same. Vidne so razlike med družinami, ki imajo enega otroka in družinami, ki imajo dva otroka ali več. Družinske obveznosti naraščajo, sorazmerno s številom otrok v družini. *»V bistvu je veliko več obveznosti padlo na ženo. Mi imamo tri otroke in to je vse skupaj eno samo dogovarjanje, usklajevanje. Veliko je teh logističnih problemov, kdaj, kdo, koga, kam peljat. Zraven pa takšni otroci potrebujejo tudi mamo. Ne more se zdaj izločiti. Tako, da sva si malo delila. Na primer jaz sem najmlajšo zvečer vzel ali pa je mogoče spala in se je mama lahko bolj posvetila starejšima dvema.«* (Aleš, 38)

Tudi delovni urnik, ki se v današnjem času vedno bolj podaljšuje⁷, močno vpliva na usklajevanje družinskega življenja. To je opazno tudi pri Ervinu, ki je zaposlen v slovenski vojski. *»Vsak mesec imam nekje od 200 do 300 ur. Tudi do 400 ur pridem včasih. Podaljša se tudi med vikende, ko si na terenu.«* (Ervin, 31) Tudi Željko, ki je privatnik, povprečno dela deset do dvanajst ur dnevno. *»Moja služba je dopoldanska, popoldanska in tudi čez vikende sem zaseden. Tako, da mi kar dosti časa vzame, tudi privatnega.«* (Željko, 38) Na vprašanje ali so utrujeni, ko pridejo domov, so mi vsi očetje pritrdili.

V otrokovem prvem letu, če odštejemo očetovski dopust, mati veliko več časa preživi z otrokom, kot oče. Temu je ponavadi tako zato, ker je večinoma mati tista, ki koristi porodniški dopust. Tudi pri intervjuvancih sem ugotovila, da je v vseh primerih partnerka koristila porodniški dopust. Željko je ugotovil, da je partnerka v prvem letu preživela dosti več časa z otrokom. *»Po prvem mesecu je dejansko intenziteta ukvarjanja očeta z otrokom malo upadla, ravno zaradi teh delovnih navad oziroma službe. Mamica je pa takrat doma. Ko sem bil doma, sem ga spet cartal, če ga je kaj bolelo, ga kdaj nahranil, občasno sem mu pleničke zamenjal, se malo igral z njim in ukvarjal. Vendar, v tem prvem letu, se mamica vsekakor več ukvarja z otrokom, kot pa oče.«* (Željko, 38)

⁷ O tem piše ameriška sociologinja A. Hochschild (1996). V svoji raziskavi je ugotovila, da se je v zadnjih 20 letih povečalo število delovnih ur. Delovni teden tako pri moških, kot pri ženskah zajema povprečno med 40 in 55 ur.

Očetje so mi povedali, da so pri negi in obeznostih glede otroka v prvem letu, kadar niso bili v službi, radi priskočili na pomoč. To dokazuje, da še ni premika v egalitarni delitvi dela. Percepcija med partnerji je, da gre pri tem le za pomoč partnerki. Kar kaže na to, da ne gre za dejansko egalitarno delitev dela. Največ očetov se je lotilo kopanja otroka. *»Previjaš, kopaš. Vedno ga jaz kopam. Uspavaš in takšne stvari«* (Robert, 31). V tistem času, ko so očetje z otrokom, lahko partnerke postorijo kakšno stvar, za katero drugače nimajo časa. *»Jaz sem šel večkrat z njim na sprehod, da je partnerka lahko pisala diplomsko ali pa likala v miru. Previjal sem ga. Pri kopanju smo bili vsi skupaj. Takrat kaj posnameš, kakšno sliko narediš«* (Dani, 28) Ervin je, v prvem letu, otroka predvsem negoval in se z njim igral. *»Kar se tiče nege in tega, to normalno pomagam. Previjem in kopam ga. Kar se tiče pa učenja, no neke vrste učenja, kot je branje knjig. To ponavadi partnerka dela. Drugače pa ga pazim, se igram z njim.«* (Ervin, 31) Tudi Sebastjan je v prvem letu skrbel za nego otroka in se z njim igral. S partnerko imata še sedemletno hčerko. Tudi njo sta od vsega začetka vključevala v aktivnosti, ki sta jih počela z mlajšim otrokom, da se ne bi počutila zapostavljena. *»Tudi hčeri pustiva, da se zraven mlajšega kopa. Karkoli je pač želela, je lahko vse isto počela z njim, isto kot midva. Tudi nosila ga je že sama po rokah, od vsega začetka sva ji zaupala. Je takšna, da ji lahko zaupava. Tako, da ni problema.«* (Sebastjan, 27) Aleš je povedal, da je za njunega tretjega otroka, v prvem letu, skrbel predvsem žena. Poudaril je tudi, kako velika obveza je za mater dojenje. *»Pri tem otroku je res večino žena opravljala, ker sem se jaz bolj starejšima dvema posvečal. Pri prvem in drugem pa so bili kakšni sprehodi, občasna previjanja, pri hranjenju nisem bil preveč vključen. Vse tri je dojila, tako da do prvega leta ali pa nekaj mesecev, so bili samo na njeni hrani. To je pa za partnerko tudi večja obveza in obremenitev, saj to pomeni dojenje vsaki dve uri in tudi ne moreš otroka prepustit za en dopoldan ali pa en dan, ker te potrebuje. To je ponoči in podnevi. Potem, ko začnejo na žlico jesti, sem jih tudi jaz nahranil. Drugače pa sem starejša dva malo animiral in malo šel z njima naokrog. Zvečer sem jih umil in spravil spat.«* (Aleš, 38)

Po koncu očetovskega dopusta, se pojavijo spremembe pri opravljanju domačega dela. Zanimalo me je, kako je bilo z delitvijo le tega v obdobju do otrokovega prvega leta. Julij in njegova partnerka sta si domače delo delila, kljub temu je partnerka prevzela veliko večino le tega. *»Kar se tiče nakupovanje in teh stvari, sem včasih jaz počel. Tudi kuhal sem v večji meri jaz. Potem je pa čedalje bolj ona prevzemala stvari, kar se tiče pranja, likanja, pospravljanja, ker je bila doma.«* (Julij, 40) Željko je povedal, da se delitev domačih opravil ni bistveno spremenila glede na preteklo obdobje. *»Deljenje domačih opravil se pri nas ni bistveno spremenilo. Kuhanje, pranje, likanje so ženska opravila. Vzdrževanje v hiši so moška opravila.«* (Željko, 38) Dani je povedal, da je partnerka veliko postorila. Kar je ostalo, sta si delila po načelu, da naredi tisti, ki ima čas. *»Sva si jih delila. Čeprav, ko sem prišel domov, je bilo že veliko narejeno, ampak še vedno je kakšna zadeva ostala. Sproti se dogovarjava, kaj bo kdo naredil. Če vidiš, da eden na primer nima časa posode pomiti, jo pač drugi pomije. Jaz sem takšen, da nimam rad, da umazana posoda stoji in jo pomijem. Meni ni problem tega narediti.«* (Dani, 28)

Zanimalo me je tudi, ali so imeli intervjuvanci kakšno zunanjo pomoč pri domačem delu in varstvu otroka, do njegovega prvega leta. Večinoma so imeli kakšno občasno pomoč pri varstvu, od starih staršev. *»Vsakodnevno pomoč ne. Občasno smo imeli kakšno varstvo. Največ so pomagali partnerkini starši.«* (Tomaž, 32) Pri Daniju je pomagala tašča, ki je včasih kaj skuhalo. Glede pomoči pri otroku pa meni takole, *»Do prvega leta je čisto v redu, da pomaga. Ampak potem, ko se začne že vzgoja, pa ni preveč fino, če se vtikuje. Ker majhni otroci vedno iščejo nekoga, neko zatočišče, ko neko neumnost naredijo, da jih bo nekdo malo pocrtlal. To so potem babice. Saj ni nič slabega mišljeno, ampak to ni v redu.«* (Dani, 28) Tudi pri domačem delu, so občasno pomagali stari starši. Pri Ervinu je, zaradi narave njegove službe tako, da večino domačega dela postori partnerka. Včasih imata tudi kakšno pomoč. *»Včasih je tudi prišla mama k partnerki in ji je pomagala kaj zlikati in pospraviti, ko sem bil jaz na terenu.«* (Ervin, 31) Aleš in njegova partnerka sta imela kakšno pomoč v okviru obiskov sorodnikov. *»Pravo pomoč ne. Mogoče tu in tam kakšen obisk. Ali pa sta mogoče starejša dva ostala kakšen dan ali pa za vikend pri babici. Druge pomoči pa ne, bolj tisto ob obiskih.«* (Aleš, 38)

5.5. Obdobje od prvega do drugega leta otrokove starosti

Po koncu porodniškega dopusta se mati večinoma vrne v službo. To je obdobje, ko se v družinskem življenju marsikaj spremeni. Očetovska identiteta se razvija predvsem z igro z otroki in pomočjo partnerki. Partnerka je v tem obdobju, ko gre nazaj v službo, dosti bolj obremenjena, kot je bila v predhodnih obdobjih. Spremembe, nove situacije so lahko za mlade starše dokaj stresne. Intervjuvanci, katerih partnerke so se vrnile na delovno mesto, te spremembe niso ocenili, kot stresne. Željko je to občutil bolj, kot neke vrste pričakovanje, kako se se bo vse odvijalo. *»Ne bi rekel, da je bila stresna. Je pa bilo takšno pričakovanje, ko ne veš točno, kako se bo otrok odzval na to, kako bomo uredili varstvo za otroka, kako bodo babice, ko bodo imele močnejšo vlogo to tolerirale in speljale. Tako, ne bi rekel stresno. Je pa bilo eno tako nenavadno pričakovanje, ko nismo točno vedeli kako in kaj bo.«* (Željko, 38) Za Aleša je partnerkina vrnitev v službo pomenila dodatno obremenitev. *»Ni bila stresna. Ampak bila je za oba naporna. Ena dodatna obremenitev je, ki pa pomeni za oba toliko večjo obremenitev pri drugih zadevah. Ker je potem žena 8 ur minimalno odsotna.«* (Aleš, 38) Sebastjan je povedal, da je bila partnerkina vrnitev v službo precej stresna predvsem za otroka. Omenil je tudi, da ne bi bilo slabo, če bi lahko porodniški dopust trajal leto in pol ali celo dve leti. *»Za naju ni bilo toliko stresno, bolj je bilo za malega. Občasno sem ga vozil v službo, da ga je potem mamica podojila, ker jo je tako pogrešal. Bil je vaje, da ga je dojila vsake dve, tri ure. Potem tega ni bilo več in je zavračal ostalo hrano.«* (Sebastjan, 27) Iz intervjujev je razvidno, da je bila vrnitev v službo za partnerke bolj stresna, kot za očete. Robert je o vrnitvi partnerke nazaj v službo povedal takole: *»Za njo je bilo kar stresno. Eno leto si doma, se navadiš. Že mesec ali pa dva prej je panika, kaj bo pa zdaj. Samo potem, to je bilo konec počitnic, takrat sem še jaz bil en mesec doma, tako da je bil prehod dosti lažji, ker sem bil jaz z otrokom, ko je ona šla delat. Tako, da je bila veliko lažje v službi. Potem, ko sem pa jaz šel delat, ga je tašča imela dva tedna, potem smo pa varuško dobili.«* (Robert, 31)

Trije intervjuvanci so mi povedali, da so se njihove partnerke odločile za skrajšan delovnik. To jim omogoča, da lahko preživijo več časa z otrokom, v tem obdobju, ko jih najbolj potrebuje. Julijeva partnerka, ki koristi to možnost, začne delati eno uro kasneje. Za to možnost se je odločila zato, da lahko s hčerko zjutraj malo dlje spita. Robertova partnerka je prve tri mesecev, ko je začela delati, vzela eno uro minusa. Tako, da je delala po sedem ur. Tudi Alešova partnerka trenutno dela 6 ur. *»Uveljavlja to možnost, ki jo imajo mame do tretjega leta otrokove starosti. V dogovoru z delodajalcem lahko dela 4 ure ali več. Delodajalec se je v našem primeru strinjal s 6 urami. Zdaj dela 6 ur. Plača se ti samo prisotnost na delu, prispevke ti pa krije država.«* (Aleš, 38)

Usklajevanje dela in družine je v prvi vrsti povezano z vprašanjem varstva otroka oziroma otrok. Od intervjuvancev sem izvedela, da so vrtci dokaj zasedeni. Dani je omenil, da bi otroka morali vpisati v vrtec že skoraj ob rojstvu, da bi si lahko zagotovili mesto. Sedaj ga ima, tako, kot še dva intervjuvanca, v privatnem varstvu. Tudi Željko je povedal, da vrtca v prvem terminu niso dobili, tako da so sina sedaj vpisali v septembrski termin. *»Zdaj varstvo usklajujemo tako, da ga ima 14 dni v okviru zmožnosti eno babica, 14 dni druga babica. Teh 14 dni, ko ga moja mama pazi sem tudi jaz prisoten in več pomagam. Nimamo kakšne zunanje pomoči. Popoldan, ko pride mamica iz službe, pa seveda mamica prevzame glavno vlogo.«* (Željko, 38) Pri Robertu so do nedavnega imeli varuško, ki je prihajala domov. Ker je učitelj, je med poletjem na dopustu in lahko do septembra on pazi hčerko, nato bo šla v vrtec.

Povprašala sem jih tudi o tem, kdo ponavadi pelje otroka v varstvo in kdo ga hodi iskat, če ga imajo v varstvu izven doma. Ugotovila sem, da se partnerja ponavadi usklajujeta glede delovnega časa v službi in lokacije vrtca. Alešova hčerka je ravno na dan intervjuja preživela prvi dan v vrtcu. Glede usklajevanja je povedal takole, *»Peljala jo bo žena, ker pač dela od osmih do dveh. V bistvu otroke v šolo pelje žena, po njih grem pa večinoma jaz.«* (Aleš, 38) Julij je povedal, da hčerko ponavadi pelje in hodi iskat partnerka. Včasih to stori tudi on. *»V glavnem žena, ker imava tako dogovorjeno. Pa tudi vrtec je nasproti njene službe. Če pa ima ona kakšne službene obveznosti ali pa ima cel dan kakšne delegacije, potem se to pač vnaprej zmeniva in grem jaz po njo ali pa jo oddam.«* (Julij,

40) Včasih pomagajo tudi stari starši. *»Pelje jo partnerka oziroma dedek. Po njo grem pa jaz.«* (Tomaž, 32)

V primeru, ko otrok zboli je več dejavnikov, ki vplivajo na to kateri izmed partnerjev, ga bo peljal k zdravniku in vzel bolniško, da ga bo lahko negoval. Velik vpliv pri tem ima narava službe in možnost odsotnosti. V primerih, ko se partnerja ne moreta uskladiti, pomagajo sorodniki. V raziskavi (glej Urad za enake možnosti 2006) je bilo ugotovljeno, da so ženske kar šestkrat pogosteje kot moški odsotne z dela, zaradi nege družinskega člana ali članice. Tudi v intervjujih, ki sem jih opravila med očeti, sem ugotovila, da so v večini primerov matere tiste, ki poskrbijo za bolnega otroka. Tako je tudi pri Sebastjanu. *»Večinoma partnerka. Pri prvem otroku sem šel jaz. Sedaj pri drugem pa gre ona.«* (Sebastjan, 27) Izjema je Dani, saj on pelje otroka k zdravniku, kadar zboli. Kot je povedal, je partnerka učiteljica in bi nekoliko težje odšla od pouka. Aleš se je v primeru otrokove bolezni usklajeval s svojo partnerko, glede na to, kolikor jima služba to dopuščala. *»Usklajevali smo. V najhujših primerih tudi bolniška. Drugače pa malo dopusta žena ali jaz. Ure sva koristila ali pa sva se dogovarjala. Žena je šla malo kasneje v službo, jaz pa sem malo prej prišel. Oziroma, ko je kdo od večjih zbolel, jih je tudi babica pazila. Imeli smo pa kar srečo, ker niso bili toliko bolni. To je tudi ena olajševalna okoliščina.«* (Aleš, 38)

Zanimalo me je, kaj v obdobju od prvega do drugega leta starosti, očetje najpogosteje počnejo s svojimi otroki. Tomaž, ki ima leto in pol staro punčko je povedal, da se najpogosteje igrata. *»Zdaj moraš biti že aktiven. Ukvarjati se moraš z njo.«* (Tomaž, 32) Tudi Julij, ki ima prav tako eno in pol letno hčerkico, se v tem času z njo igra kakšne otroške igre, ji bere knjigice. Najraje se, kot je sam povedal, *»zezata«*. *»Kar pomeni, da pri previjanju delava razne igrice z rokami in nogami. Tako, da malo razvija motoriko in da je telesni stik. Pregarjanje po postelji in da je ati bikec ali pa kaj podobnega. Potem ona na vse pretege beži in se na vse pretege reži, kadar jo bikec ujame.«* (Julij, 40) Željko, ki ima leto in pol starega sina, z njim počne vse od nege do igre. *»Ja nahranim ga, previjem ga, pogovarjam se z njim, kaj igram. Rekel bi hranjenje, oblačenje, spat*

spravljanje in igra.« (Željko, 38) Aleš ima šestnajst mesečno hčerko, ki je ravno shodila. Tako da jo trenutno večinoma lovi naokoli in pobira, kadar pade.

Ugotovila sem, da se intervjuvanci takrat, ko so z otrokom, popolnoma posvetijo otroku in redko zraven opravljajo razna dela, ki jih morajo postoriti. *»Kadar sem z njim, sem z njim. Jaz rad eno delo delam. Ko pospravljam, pospravljam in imam rad mir. Ko sem z otrokom, sem pa z otrokom in imam tudi rad mir.*« (Ervin, 31)

Očete sem povprašala, če je prišlo do kakšnih sprememb pri delitvi domačega dela, po partnerkini vrnitvi v službo. Pri večini intervjuvancev se ni nič spremenilo. Tudi pri Željku in Juliju ni prišlo do sprememb. Željko in njegova partnerka imata opravila razdeljena na moška in ženska, tako kot je bila že prej ustaljena praksa. Pri Juliju delitev dela poteka takole, *»Kuhanje je več ali manj moje. Likanju se najraje izognem, če se le da, kar mi ponavadi uspe. Pospravljanje je bolj partnerkino. Nakupovanje je malo bolj moje, se mi zdi, ali pa si deliva. Jaz sem bolj za te stvari, kar se tiče kuhanja. Kar se pa tiče oblačil in pa tega, za to pa jaz nimam živcev. Več kot 15 minut ne zdržim v trgovini. Za avto in položnice skrbim večinoma jaz. Zraven obnavlja eno hišo, to tudi v glavnem počnem jaz. Partnerka pa v tem času bolj na otroka pazi.*« (Julij, 40) Robert je povedal, da je sprememba v tem, da lahko partnerka sedaj postori več ali manj vse. Ker je drugič noseča, bo določene stvari spet on bolj prevzel. Večina intervjuvancev nima nobene zunanje pomoči pri domačem delu. Nasprotno mi je zadržil Ervin, ki je povedal da jim včasih pomaga partnerkina mama, tako da kaj zlika in pospravi.

Ob podaljšanem delavniku, družinskih in očetovskih obveznostih ne ostane več veliko časa. Prosti čas, je sicer že druga in precej obširna tema, ki po mojem mnenju zavzema pomembno vlogo pri kvaliteti družinskega življenja. Saj ga lahko pojmujejo, » kot vir, ki pripomore k stabilnosti in bogastvu družinskih odnosov« (Černigoj-Sadar, 1991: 25). Zato sem očete na koncu povprašala, če imajo kaj prostega časa, ki ga porabijo samo zase in ali preživijo kaj časa sami s partnerko, brez otrok. Julij zelo uživa v svoji službi, kljub temu si tu in tam mora vzeti malo prostega časa samo zase. Povedal je, da to stori tako, da gre na primer za tri ure v savno. Tisto kar mu manjka je, da bi imela s partnerko nekaj

časa samo zase, brez otrok. *»Ločeno si lahko vzamema čas zase, saj je potem otrok z enim od naju. Da bi ga čisto tretji osebi dala za en dan ali pa dva, pa nama še ni. Tako, da smo zaenkrat še na tem. Ampak zdaj je že prišlo do tega, da čas za naju že počasi pogrešava.«* (Julij, 40) Robert pravi, da ima ogromno prostega časa samo zase. Časa, ki bi ga preživela sama s partnerko, je bilo do sedaj bolj malo. *»Šla sva na primer v gledališče in takrat ga je imela tašča. Ampak to bi lahko na prste ene roke preštel.«* (Robert, 31) Tomi ima dovolj prostega časa za kolesarjenje, nogomet in druženje s prijatelji. Kot je povedal, si s partnerko vzameta tudi čas samo zase, *»Kdaj greva tudi ven.«* (Tomi, 26) Njuno hčerko pa takrat popazi babica ali pa Tomijeva sestra. Dani je povedal, da si prostega časa samo zase niti ne vzame, ker nima potrebe po tem. Tudi s partnerko jima bolj odgovarja, da čimveč časa preživita skupaj z otrokom. Aleš je povedal, da si enkrat na teden vzame eno popoldne za rekreacijo. O prostem času s partnerko in brez otrok je povedal takole, *»Si ga vzameva. Ampak več kot imaš otrok, bolj poredko je to. Vzameva si kdaj čas za v gledališče, predstavo ali pa kakšen koncert.«* (Aleš, 38)

5.6. Glavne ugotovitve raziskave

Aktivnosti očetov, ki so se pripravljali na novega člana, so se začele že med partnerkino nosečnostjo. Nadaljevale so se po porodu, v času očetovskega dopusta. Po koncu očetovskega dopusta so vsi intervjuvanci, ki so koristili očetovski dopust, odšli nazaj v službo. Partnerka, po odhodu partnerja nazaj v službo, prevzame skrb za otroka in tudi veliko večino domačega dela. Tukaj je razvidno, da se fenomen novega očetovstva šele oblikuje in še nikakor ni dovršen.

Današnji očetje so med partnerkino nosečnostjo večinoma zelo aktivni. Očetje se s partnerko med nosečnostjo pogovarjajo, hodijo z njo na ultrazvočne preglede, prebirajo literaturo, pripravljajo sobo za novega člana, itd. Preko teh aktivnosti je razvidno, da se

začne očetovska identiteta oblikovati že v času nosečnosti. Višek ponavadi doseže z očetovo prisotnostjo pri porodu.

Intervjuvanci, ki so koristili prvi del očetovskega dopusta, so se za koriščenje le tega v veliki večini odločili predvsem zaradi pomoči partnerki in vzpostavljanja prvega stika z otrokom. Večinoma so oni opravljali domače delo, pomagali so tudi pri skrbi za otroka. Tukaj je razvidno, da je delitev dela v prvem delu očetovskega dopusta dokaj egalitarnega značaja.

Ko se očetje po očetovskem dopustu vrnejo nazaj v službo, večino obveznosti, glede otroka in domačega dela, opravijo partnerke. Delitev dela med partnerjema postane enaka, kot je bila pred partnerkino nosečnostjo. Opazna je delitev domačega dela na ženska in moška opravila, kar kaže na to, da je delo še vedno spolno obeleženo.

Vidna je razlika med tistimi vrstami in pogostostjo opravil, ki jih opravljajo moški in tistimi, ki jih opravljajo ženske. Ženske večinoma opravijo monotona in repetitivna domača opravila, ki jih je potrebno opraviti. Medtem ko se očetje v domače delo vključujejo bolj selektivno. Ponavadi opravijo kakšna nerutinska dela v gospodinjstvu in prijetnejša dela, kot je na primer igra z otroki.

Pogosto je prepričanje, da si partnerja delita domače delo. Očetje, ki sem jih intervjuvala, so zatrdili, da radi pomagajo partnerkam pri domačem delu. Iz tega je razvidno, da se delitev dela dostikrat subjektivno razume v kontekstu pomoči partnerki pri delu, ki je sicer razumljeno kot njena dolžnost.

Na podlagi predhodnih ugotovitev je razvidno, da se spremembe v aktivnem očetovanju dogajajo bolj na ravni očetovske identitete, kot na ravni samih praks očetovanja.

6. ZAKLJUČEK

Če so se v osemdesetih letih razprave še vrtele okoli dileme ali je fenomen novega očetovstva dejansko prisoten, danes o tem ni več nobenega dvoma. Skozi diplomsko nalogo smo ugotovili, da se je vloga očeta v zadnjih nekaj desetletjih v družinskem življenju močno spremenila. Zmanjšuje se avtoriteta očeta v družini in očetje nikakor niso več edini prehranjevalci družine. Kot je razvidno tudi iz analize intervjujev, se očetje aktivneje vključujejo v skrb za otroke in družinsko življenje. Gre torej za premik od patriarhalnega družinskega modela k aktivnejšemu vključevanju moških v družinsko življenje.

Očetovska identiteta se začne danes oblikovati, že v času partnerkine nosečnosti. V okviru okolici vidnih praks, so očetje, ki sem jih intervjuvala, počeli različne reči. V tistem času so predvsem prebirali literaturo, nakupovali, pripravljali sobo za novega člana in spremljali partnerko na ultrazvočne preglede. V večini primerov so bili prisotni pri porodu in tukaj so se tudi prvič močno zavedli svoje očetovske vloge. Pomembno vlogo, kot so povedali intervjuvanci, ima tudi očetovski dopust. Največ se jih je zanj odločilo, zaradi pomoči partnerki pri domačem delu in dojenčku. V tem času so se med partnerko, dojenčkom in njim stkale prve vezi. Tukaj je vidno, da prihaja do sprememb pri vlogi očeta v družini. Po končanem očetovskem dopustu se večina očetov vrne nazaj v službo, partnerke pa koristijo porodniški dopust. Tako je bilo tudi pri vseh intervjuvancih, ki so koristili očetovski dopust. Povedali so, da so takrat, ko so oni odšli nazaj v službo, večino domačega dela in skrb za otroka prevzele njihove partnerke. Kar kaže na to, da je novo očetovstvo fenomen, ki se šele oblikuje in še nikakor ni dokončan.

Današnji očetje so v primerjavi s svojimi očeti dosti bolj aktivni očetje. Bolj aktivno se vključujejo v skrb za svoje otroke in delno prispevajo tudi k enakomernejši delitvi domačega dela. Vse te spremembe se dogajajo zelo počasi in so še vedno daleč stran od dejanskega aktivnega očetovanja ter enakomerne delitve družinskega dela. Pri delitvi domačega dela je še vedno močno vidna spolna asimetrija. Iz raziskave, ki sem jo

opravila je razvidno, da je domače delo še vedno spolno obeleženo. Prakse očetovanja so zelo zožene. Očetje ponavadi opravljajo kakšna lažja nerutinska dela v gospodinjstvu, ko so otroci še manjši. Ko so le ti malo večji, se te prakse kažejo v igri z otroki. Tem so se v zadnjem času pridružile tudi nove, okolici vidne prakse. Te vključujejo sodelovanje in aktivnosti očeta že od otrokovega spočetja naprej. Spremembe v očetovanju se še vedno bolj odvijajo na ravni stališč in mišljenj, kot pa v realni praksi. Zaključimo lahko, da se spremembe dogajajo bolj na ravni očetovske identitete, kot na ravni očetovskih praks, se pravi aktivnega očetovanja.

V nalogi sem proučevala fenomen novega očetovstva, ki se izraža preko aktivnega sodelovanja očetov v družinskem življenju. Da bi bile spremembe hitrejše in ne bi ob premalo aktivnih očetih odrasla generacija ali dve otrok, bi bilo zanimivo raziskati, kako čim bolj učinkovito in čim hitreje odpraviti posamezne razloge⁸ v družbi, ki vplivajo na to, da so spremembe v praksi očetovanja veliko bolj počasne od sprememb v očetovske identitete.

⁸ Razlogi so raznoliki in se raztezajo od pomanjkanja praks aktivnega očetovanja, tradicije, do trdnosti prepričanja o tradicionalni delitvi dela med spoloma, itd. (glej Rener in druge 2005: 65).

7. LITERATURA

1. ANDERSON, W. T. (ur.) (1995): *The Truth About The Truth: De-confusing and Re-constructing the Postmodern World*. New York: Tarcher/Puntam Publishing group.
2. ARENDELL, T. (1995): *Fathers & Divorce*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
3. BAUMAN, Z. (2002): *Tekoča moderna*. Ljubljana: *cf.
4. BECK, U., BECK-GERNSHEIM, E. (1999): *The Normal Chaos of Love*. Cambridge: Polity Press.
5. BECK, U. (2001): *Družba tveganja: Na Poti v Neko Drugo Moderno*. Ljubljana: Krtina.
6. BECK-GERNSHEIM, E. (2002): *Reinventing the family: In Search of New Lifestyles*. Cambridge: Polity Press.
7. BERGER, P. L., LUCKMANN, TH. (1988): *Družbena konstrukcija realnosti: razprava iz sociologije znanja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
8. BERGSTRAND, G. (1996): *Prostori moškosti: osem esejev o odnosih med spoloma, starševstvu in moškosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
9. BRAJŠA, P. (1987): *Očetje, kje ste?: mit in resnica o materinstvu*. Ljubljana: Delavska enotnost.
10. BURGESS, A. (1997): *Fatherhood Reclaimed: The making of the Modern Father*. London: Vermilion.
11. CENTER ZA SOCIALNO DELO ŠIŠKA (2006): *Očetovski dopust*. Dostopno preko: <http://www.Csd-lj-siska.si/prejemki/očetovskiDopust.asp> (1.avgust 2006).
12. COLLIER, R. (2002): *Moški, heteroseksualnost in spreminjanje družine*. Časopis za kritiko znanosti, 30(207-208), 133-148.
13. ČAČINOVIČ-VOGRINČIČ, G. (1993): *Oče – pravica do stvarnosti*. Časopis za kritiko znanosti, 21(162-163), 23-29.
14. ČERNIGOJ-SADAR, N. (1985): *Izkušnje plačanega dela in družine*. Družboslovne razprave, 2(3), 55-65.

15. ČERNIGOJ-SADAR, N. (1991): Moški in ženske v prostem času. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
16. ČERNIGOJ-SADAR, N. (2000): Spolne razlike v formalnem in neformalnem delu. Družboslovne razprave, 26(34-35), 31-52.
17. DIENHART, A. (1998): Reshaping Fatherhood: The Social Construction of Shared Parenting. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE.
18. DI LEONARDO, M. (1992): Family violence, feminism, and social control. V THORNE, B., YALOM, M. (ur.): Rethinking the Family: Some Feminist Questions. Boston: Northeastern University Press.
19. FOX, B.J. (ur.): Family Patterns, Gender Relations. Toronto, Oxford, New York: Oxford University Press.
20. FRITZ, M., GREIF, T., KLANČNIK, V., LUNAČEK, S., MONRO, S., ŠPIRANEC-MAURER, N., RODE, N. (2000): Kuvada na slovenskem. Socialno delo, 39(1), 13-19.
21. GIDDENS, A. (2000): Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah. Ljubljana:*cf.
22. HAYWOOD, C., MAC AN GHAIL, M. (2003): Men and Masculinities: Theory, research and social practice. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
23. HOBSON, B. (2002): Making Men into Fathers: Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood. Cambridge: Cambridge University Press.
24. HOCHSCHILD, A. (1997): The Second shift. New York: Avon Books.
25. HOCHSCHILD, A. (1996): The emotional Geography of Work and Family Life. V MORRIS, E. L., LYON S.E. (ur.): Gender Relations in Public and Private. New Research Perspectives. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Macmillan Press, ltd.
26. HOOD, J. (1993): Men, Work, and Family. Newbury Park, London, New Delhi: Sage Publications.
27. INGELHART, R. (1997): Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies. Princeton: Princeton University Press.
28. JOGAN, M. (2001): Seksizem v vsakdanjem življenju.. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
29. KANDUČ, Z. (1997): Nekaj pripomb v zvezi z domnevno krizo družine. Socialno delo, 36(4), 275-287.

30. KONČINA-PETERNEL, M. (1993): Pravni vidiki očetovstva. Časopis za kritiko znanosti, 21(162-163), 31-40.
31. LUPTON, D., BARCLAY, L. (1997): Constructing Fatherhood: Discourses and Experiences. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
32. MUNCIE, J. (ur.) (1995): Understanding the Family. London. Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
33. PARKE, R. (1996): Fatherhood. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
34. RENER, T. (1993): Politika materinjenja ali Father Knows Best: for Him the Play for Her the Rest. Časopis za kritiko znanosti, 21(162-163), 15-21.
35. RENER, T. (2000): O delu »iz ljubezni«. V: Oakley, A.: Gospodinja. Ljubljana: *cf.
36. RENER, T., ŠVAB, A., ŽAKELJ, T., HUMER, Ž. (2005): Perspektive novega očetovstva v Sloveniji: vpliv mehanizma očetovskega dopusta na aktivno očetovanje. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
37. SARBIN, TH.R, KITSUSE, J.I. (ur.) (1994): Constructing the Social. Newbury Park, London, New Delhi: Sage.
38. SEGAL, L. (1997): Slow Motion: Changing Masculinities, Changing Men. London: Virago.
39. SHARPE, S. (1994): Fathers and Daughters. London, New York: Routledge.
40. SILVA, E., SMART, C. (1999): The New Family?. Thousand Oaks, London, New York, New Delhi: Sage Publications.
41. SKUŠEK, Z. (1993): Materna ljubezen, očetna hiša. Časopis za kritiko znanosti, 21(162-163), 11-13.
42. SKUŠEK, Z. (1994): Očetje: Pravica do nosečnosti. Socialno delo, 33(3), 235-237.
43. SKUŠEK, Z. (1994): Ritualne oblike očetovskega vedenja. Socialno delo, 33(4), 293-299.
44. ŠVAB, A. (2000): Poti in stranpoti novih očetovskih identitet. Teorija in praksa, 37(2), 248-263.
45. ŠVAB, A. (2001): Družina: od modernosti k postmodernosti. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

46. ŠVAB, A. (2002a): Nove družine – nove in stare ideologije. Časopis za kritiko znanosti, 30(207-208), 75-77.
47. ŠVAB, A. (2002b): Mesto družine – družbena funkcionalnost družine v postmodernosti. Časopis za kritiko znanosti, 30(207-208), 79-93.
48. ŠVAB, A. (2003): Skrb med delom in družino. Teorija in praksa, 40(6), 1112-1126.
49. THORNE, B., YALOM, M. (ur.) (1992): Rethinking the Family: Some Feminist Questions. Boston: Northeastern University Press.
50. URAD ZA ENAKE MOŽNOSTI (2006): Enake možnosti žensk in moških: gibalo evropskega in slovenskega razvoja. Dostopno preko:
<http://www.uem.gov.si/fileadmin/uem.gov.si/pageuploads/Izhodisca1.pdf>
(3.avgust 2006)
51. ULE, M., KUCHAR, M. (2003): Mladi, družina, starševstvo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
52. ULE, M., KUCHAR, M. (2004): Zasebnost, družina, starševstvo: Obrat od velikih zgodb k analizi vsakdanjega življenja v javnomnenjskih raziskavah. V: BERNIK, I., MALNAR, B. (ur.): S Slovenkami in Slovenci na štiri oči: Ob 70-letnici Nika Toša. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
53. VAN DOGEN, M., FRINKING, G., JACOBS, M. (ur.) (1995): Changing Fatherhood: An interdisciplinary Perspective. Amsterdam: Thesis Publishers.
54. WRIGHT, C., JAGGER, G. (1999): Changing Family Values. London, New York: Routledge.
55. ZAVRL, N. (1999): Očetovanje in otroštvo. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
56. ZAVRL, N. (2002): Kdo se boji moških v predpasniku. Časopis za kritiko znanosti, 30(207-208), 161-171.
57. ŽMUC-TOMORI, M. (1989): Klic po očetu. Ljubljana: Cankarjeva založba.
58. ŽMUC-TOMORI, M. (1994): Knjiga o družini. Ljubljana: EWO.

8. PRILOGA

Priloga A: INTERVJU

Uvodne besede

Za svojo diplomsko nalogo sem izbrala temo fenomen novega očetovstva. Odločila sem se, da teoretska spoznanja podkrepim z intervjuji. Namen današnjega intervjuja je izvedeti kaj nasplošno počnete v družini, kako usklajujete delo in družino, kako skrbite za otroke, Intervju bo sestavljen iz 4 delov. Najprej si bova pogledala obdobje nosečnosti, nato rojstvo in čas do prvega meseca otrokove starosti. Zatem prvo leto otrokovega življenja. Zaključila bova z obdobjem od 1. do 2. leta otrokove starosti.

Demografski podatki

1. Intervjuvanec

- Leto rojstva?
- Kaj ste po izobrazbi?
- Kje ste zaposleni (sektor)?
- Ste poročeni ali živite v izvenzakonski skupnosti?
- Kje živite?

2. Partnerka

- Leto rojstva?
- Kaj je po izobrazbi?
- Kje je zaposlena (sektor)?

3. Otroci

- Koliko otrok imate?
- Koliko so otroci stari?

1. Oblikovanje očetovske identitete v času nosečnosti

Če najprej pogledava nosečnost in kaj ste takrat počeli ...

- Sta se dovolj pogovarjala?
- Ste kaj brali literaturo?
- Ste nakupovali, pripravljali sobo?
- Ste spremljali partnerko na zdravniške preglede in ultrazvoke?
- Ste hodili na tečaj za bodoče starše oziroma porodni tečaj?
- Kako je bilo v času partnerkine nosečnosti z opravljanjem domačih opravil, kot so kuhanje, pospravljanje, likanje, pranje, vzdrževalna dela, plačevanje položnic, ...?

2. Rojstvo in obdobje do otrokovega 1. meseca

- Ste bili zraven pri porodu?
- Ste koristili očetovski dopust?
- Kje ste zvedeli zanj?
- Če ste ga koristili, kako so to sprejeli v službi?
- Kako sta si v času vašega očetovskega dopusta (*če ni koristil dopusta* - vprašaj za prvi mesec) s partnerko delila delo?
- Sta imela kakšno pomoč pri negi otroka ali domačih opravilih od prihoda iz bolnišnice do otrokovega prvega meseca?

3. Obdobje otrokovega prvega leta

- Ste se po očetovskem dopustu vrnil nazaj v službo?
- Kakšno službo imate? Koliko ur dnevno ponavadi delate? Ste utrujeni, ko pridete domov?
- Kako sta si s partnerko v prvem letu delila obveznosti glede otroka?
- Kako sta imela s partnerko urejeno glede domačih opravil?
- Sta imela v prvem letu kakšno pomoč pri varstvu otroka ali domačem delu?

4. Obdobje od 1. do 2. leta otrokove starosti

- Se je partnerka po končani porodniški vrnila v službo? Je bila njena vrnitev v službo za vas in partnerko stresna? Kakšno službo je imela partnerka takrat? Koliko ur na dan je ponavadi delala oziroma ponavadi dela?
- Kako je poskrbljeno za varstvo otroka, takrat ko ste vi v službi?
- Če ga imate v vrtcu ali kakšnem varstvu izven doma, kdo ga ponavadi pelje in hodi iskat?
- Če je treba kdaj predčasno oditi iz službe, npr. da je treba otroka peljat k zdravniku, kdo ga ponavadi pelje?
- Kadar ste z otrokom, kaj z njim najpogosteje počnete?
- Kako je sedaj z domačimi opravili?
- Kako preživljate prosti čas? Imate kaj prostega časa samo zase? Ali imata s partnerko kaj prostega časa samo zase, brez otrok?